

Raskete kuulipildujate taktiline kasutamine.

(Järg).

V. Rasked kuulipildujad kaitselahingus.

Kaitsekorras asuval jalgwäel on kahel juhtumisel erilist tuletoetust tarwis: 1) wastase pääletungi mahasurumiseks ja 2) tee wabastamiseks oma osade pääletungi tarwis. Raskete kuulipildujate ja nende tule iseloom wõimaldab mõlema ülal-tähendatud ülesande edukat täitmist, kui neid ainult nii taktiliselt kui ka tehniliselt õieti kasutatakse. Kindel asetus annab nende tulele suure tiheduse ja sellega mõjuwuse ka suurematele kaugustele. Nurgalaua ja loodi tarwitamine raua suunmiseks wõimaldab ka suurematel kaugustel olewate märkide tulistamist ka nendel juhtumistel, mil otsekohe laskmisega nende tabamine wõimatu. Selle tagajärjel ulatab raskete kuulipildujate mõjuwuse piir niikaugemale, kui kaugele tarwitusel olew laskemoon wastasele kahju tuua suudab. Hariliku laskemoota tarwita-misel ulatab see piirkond 2—2,5 werstani; on tarwitusel sellekohane raskendatud laskemoon, siis 2—3,25 werstani.

Kaitselahingus on raskete kuulipildujate seisukord kindlam ja vähem hädaohtlik kui pääletungilahingus ja wõiwad sellepärast suurema eduga oma täit tulejõudu ära kasutada. Soowitawate tagajärgede saawutamiseks tuleb raskete kuuli-pildujate kasutamises nii mitmeid asju silmas pidada.

Esimesena kerkib üles küsimus: „kuhu raskeid kuulipildujaid paigutada kaitsekorras?“ Meie jalgwägi ja eriti nüüd, mil tema kergete kuulipildujatega varustatud, on küllalt tugew rindelt, et harilikke kallaletungimisi tagasi tõrjuda. Suurema tulejõu kokkukujumine, kui seda ülesande täitmine nõuab, oleks mõttetu. Kõige hädaohtlikumad kohad lahingkorrades on tiivad. Ümber haaratud saada — tähendab sedasama, mis ennast tagasi tõmmata või häwineda. Sellepärast tuleb tiibadele koondada need abinõud, millega haaramist saab takistada. Üheks niisuguseks abinõuks on rasked kuulipildujad. Piirkond, kus raskete kuulipildujate tuli tähtsaid ülesandeid võib täita, on suur. Kuulipildujate paigutamise ja lahingkorra tiibadele kindlustatakse suur julgeoleku piirkond, suurem kui seda võimaldaks ükski jalgwäes tarwitusel olev tuliriist. Teisest küljest annavad r. kuulipildujad niisuguse paigutuse juures oma jalgwäe rinde ette tiib- ehk flankeerivat tuld, mis esiteks tagajärjerikkam ja, teiseks, wastast ka niisuguste warjundite taga tabab, kus tema rindelt kättesaamatu. On r. kuulipildujad üksikult seiswate osade tiibadele paigutatud, siis tuleb neile wäikesed jalgwäe osad ligi anda igasuguste ootamatuste ärahoidmiseks.

Suuremates kaitsekordades, kus r. kuulipildujate tiibadele paigutamine läbiwiimatu, tuleb nende paigutamisel kinni pidada põhimõttest: r. kuulipildujad olgu säääl, kust nad flankeeriwat tuld saawad anda ja kust risttuld võimalik luua. Niisugusel korral wõiwad r. kuulipildujad asuda igasuguste warjude taga, mis kaitsewad neid wastase otsetule eest. Sellega on nad pandud seisukorda, milles nad vähemate kaotustega ja edukamalt wõiwad töötada.

Ei wõi nõuda, et r. kuulipildujad igal juhtumisel ühtemoodi saaksid paigutatud. Nad paigutatagu sinna, kus nende tulejõudu kõige paremini saab ära kasutada. Need kohad oleks: lahingkorrade tiivad; seisukohad kõrwal ja eel; nõrgad kohad meie kaitsekorras; kohad, millele wastane nägematult võib ligineda.

Seisukohtade walimine on juba r. kuulipildujate juhtide eneste asi. Tähtsamad nõudmised selle juures on:

- 1) kust võimalikult suur tulistamise piirkond oleks;
- 2) kuhu warjatud juurdepääsuteed wiiks ja
- 3) et warju oleks wastase tule eest.

R. kuulipildujate rühmad enk suuremad grupid on ainult siis õigetest seisukohtadel, kui nad kogu eelseiswat maastikku tule all saawad hoida. Ei tohi jätta vähematki surnud ala, mida wastane karistamata ära kasutada wõiks. Ta peab alati

ja igal kohal hirmul olema, et iga silmapilk teda järsk ning jõurikas tulelöök võib tabada. Tuld peab saama kergesti üle kanda, et hädahohtlikumal silmapilgul raskemasse kohta nii suurt tuld saaks koondada, et see igasuguse wastase tegewuse ära lämbutaks. Ühe seisukohaga ei tohi ilmaski leppida. Kauga aega ühelt kohalt tulistaw r. kuulipilduja muutub peagi kasutuks. Ta võib kergesti häwitatud saada ja sundida wastast meie kaitsekorra nõrgemaid kohti üles otsima, millele vähemate kaotustega kallale võib tungida. Kogu lahing kombineerub liikumisest ja tuleandmisest. See tõde maksab ka r. kuulipildujate kohta. Paremate tagajärgede saawutamiseks peawad nad walmis olema seisukoha wahetamiseks. Nad peawad järjest sääli olema, kust ootamata ja tabawamalt lööki saab anda.

Selleks on tarwis walida teid, mida mõõda nad nägematult oma seisukohale võiks liikuda ja ka säält lahkuda. Märkab wastane meie manööwrit, siis annab wiimane ainult pooliku kasu ehk ei anna mingisugust kasu. Päälegi võime sel juhtumisel asjatuid kaotusi kannatada.

Seisukohad iseenesest peawad teatawat warju pakkuma, pääasjalikult wastase otsetule vastu. Puudub looduslik wari, siis tuleb kunstlik teha. Selle tegemine on kerge ja kiire.

R. kuulipildujate paigutamise üldine korraldus ja seisukohtade walimine — need on alles eeltööd. On need tehtud, see ei tähenda weel, et r. kuulipildujad tingimata otsekohe üles seatud peawad saada. Hoopis teine küsimus on, millal r. kuulipildujaid seisukohale wiia. Ei ole ükskõik, kas nad päewade kaupa laskewalmis wastast ootawad, või ilmuwad teatawal silmapilgul teatawal kohal, kust nad, võib olla, mõne silmapilgu pärast kaowad.

Kaitselahingus nõutakse r. kuulipildujatelt pääasjalikult kahesugust tuld: 1) wastast purustawat tappetuld ja 2) wastast segawat, maashoidwat ning tõkketuld. Tule iseloomust oleneb, millal r. kuulipildujad oma seisukohtadele asuwad ja millal nad oma tegewust alustawad. Nad võiwad 1) juba algul üles seatud olla, 2) esialgu tagasihoitud saada ja 3) alles pärast tarwiduse järele tegewusse astuda.

Tappetuli on pääasjalikult otsekohene laskmine. See tuli peab wastasele ootamata tulema. Just enneaegne seisukohtade sissewõtmine võib enneaegse tuleawamise välja kutsuda. Enneaegse tuleawamisega anname wastasele teatava pildi meie kaitsekorra ning ühtlasi ka võimaluse oma kawatsusi muuta ning lööki teise, mõne meie nõrgema koha pääle suunda. Sellepärast olgu reegliks, et wastase häwitamiseks algawad r. kuulipildujad oma tegewust alles siis, kui wastane täieliselt

lahingkorda on paiskunud ning meie tule all enam oma kawat-susi muuta ei saa. Siis jookseb tema ise meie tulele otsa, wõi jääb paigale oma häwinemist ootama. Ei wõi kartust olla, et hiljaks jääme, et meie ei suuda enam wastast häwitada. Jalgwäel ühes r. kuulipildujatega jätkub alati mahti ainult oma tulega ka mitukorda suuremat pääletungiwat wastase osa hä-witada, enne kui see täägiga meile kallale saab tormata. R. kuulipildujad on küllalt painduwad manööwriitele, neid saab alati parajaks silmapilguks kõige tarwilikumasse kohta wisata. Sellepärast oleks mõttetu neid juba lahingu algul ühte kohta kinni naelutada (muidugi juhtumisel, kui maastik ja olukord seda tungiwalt ei nõua), kust neid wõib olla ehk wõimatu tar-bekorral üle wiia hädaohlikumasse paika. Õige tegewusse wiimise ja tuleawamise silmapilgu määramine on wäga tähtis ning see sündigu pääle kainet ja mitmekülget kaalumist.

Mõnda r. kuulipilduja osa wiia oma kaitsekorra ette, kust nad saawad oma tulega wastase pääletungiwat osa lahingkorda paiskama, on suure tähtsusega asi. Niisugusel juhtumisel pal-jastab wastane oma kawatsusi ja pääle selle saab ta segadusse wiidud meie paigutuste kohta. Seda riskant sammu saab ette wõtta ainult maastikul, mis wõimaldab r. kuulipildujate warja-tud tagasitõmbamist, kui nemad oma ülesande juba täitnud.

R. kuulipildujaid rindetule suurendamiseks määramisega, et enam püssimehi wabastada ning koondada wastulöögi and-miseks, peab olema ettewaatlik. Küsimus seisab selles, kas hakkab wastane seda osa meie rindest atakeerima, kus hulk r. kuulipildujaid talle wastu on? Kas sunnib maastik ehk olu-kord teda seda tegema? Mõnikord wõib see küll nii olla, kuid teinekord wõime sellega wastase meie kuulipildujate eest ära ajada tiibade ehk teiste nõrkade kohtade wastu, kus meie teda ehk ei suuda tarwiliselt wastu wõtta. Korrapärane kaitse on osali-selt ka pääletung, ning kohast momenti waritsedes tuleb wõi-malikult palju löögijõudu warus hoida, kuid warude suurenda-misega ei tohi r. kuulipildujaid oma otsekoheste ülesannete täitmise juurest ära kiskuda.

Teine tuli, mida r. kuulipildujad kaitselahingus mitte wä-HEMA kasuga anda wõiwad, on määratud wastase segamiseks, tema liikumise ja tegewuse takistamiseks. Seda tuld antakse juba suurematelt kaugustelt ja see kuulub pääasjalikult kaud-sete laskmiste walda. Siin on tarwis enne tule awamist terwe rida ettewalmistusi. Takistustule andmiseks määratud kuulipil-dujad on juba enam-wähem teatawa koha külge seotud. Et neid vähem liigutada wõib, tulewad nende seisukohad walida wõimalikult kõrwal wastase jalgwäe tulest, kus nad segamatult

saaksid püsida. Ka nende paigutus peab võimaldama kõige eelseisva maastiku ületulistamist. Esimeses järjekorras kuuluvad siin tulistamise alla: teed, külad, sillad, ülekäigukohad, warjundid, mille taga wastase koondamine võimalik, jne.

Tuleb aga ööseks kaitsekorda jääda, peawad kõik kuulipildujad üles seatud olema ning kõik ettevalmistused tehtama öösel sama tagajärjekalt tulistamiseks kui päewalgi.

Mis puutub tehnilisse külge eduka kaitse läbiwiimiseks, siis tuleb kogu tegewuspiirkonda kuuluw maastik kõige suurema hoolega läbi uurida; kaugused igasuguste esemeteni kindlaks määrata, tehes tarwilisi parandusi sihingu määramises; laskeala võimaluse järele parandada. Maastikuga tutvunemise juures võimalikud mittetabatawad kohad üles otsida ning tarbekorral r. kuulipildujate paigutuses muudatusi teha. Maastikuga peab tutvustama ka rühma ning kuulipilduja ülemaid.

Warjumiseks tarwimine materjal kohale muretseda; laskemoona, jahutuseks tarwimine wett ja muid aineid, tagawara osasid ning puhastuse materjaali tarwilisel määral kaasa wõtta ja nende korralikkuse eest hoolitseda. Kõik korraldused ja ettevalmistused teha kiireks, järsuks tule awamiseks. Side luua r. kuulipilduja osade ning jalgwäe osade wahel, kokku leppida signaliseerimise ja igasuguste teiste märguandmistele kohta.

R. kuulipildujaid mitte tihedalt paigutada; seda teha gruppidena malekorras. Kuid paigutamise tagajärjel ei tohi ühendus ülemaga katkestatud saada. Seisukohad walida tumeda tagaseinaga, eemale silmatorkawatest esemetest, mis wastasele hääd sihtimist võimaldavad.

Laskemoona tarwitamisega peab äärmiselt kokkuhoidlik olema, hoiduma asjatust ja wähekasutoowast tulistamisest. Laskemoona saab lahingusse kaasa tuua ainult piiratud arwul ja seda tuleb alati arwesse wõtta, et kriitilisel silmapilgul r. kuulipildujad laskemoona puuduse tõttu waikimisele ei oleks sunnitud.

VI. R. Kuulipildujad erijuhtumistel.

Pääle pääletungi- ja kaitselahingute on weel muid juhtumisi, mil r. kuulipildujad jalgwäele wäärilist abi ja toetust wõivad anda. Üles lugeda reegleid, mille järele igal eraldi juhtumisel toimetada tuleks, on wõimatu, sama wõimatu, kui ettekirjutusi anda kõigi sõjakäigus ettetulewate, ettenähtawate ja

ettenägemata juhtumiste kohta teistele sõjariistlikidele. Siiski on tähtsamaid momente, mis sagedamini korduwad ja mis kordadel enam-wähem kindlate põhimõtete järele tuleb käia.

a) R. kuulipildujad kohtamislahingus.

Kohtamislahingu iseäraldawaks omaduseks on see, et puudub selgus kummagi poole kawatsustest. Wastased pooled kobawad üksteist nagu otsides ning löök wõib ootamatult juhtuda. Siin peab iga silmapilk walmis olema wõitlusse astumiseks ja nimelt niiviisi, et wastane takistatud saaks soodsatel tingimustel wõitlusse astuda, aga oma wägedele tuleb wõimaldada kõige otstarbekohasem lahingkorda seadmine. Selleks peab eelwägedel suur tulejõud olema, et ootamatuid takistusi purustada ja kättehaaratud punkte ning seisukohti käes hoida, vähemalt niikaua, kuni pääjõud lahingusse astuwad. Tuleb wastasega kokkupõrkamine, siis saab loomulikult olukorra pereinemeheks see pool, kes juba algul algatuse oma kätte haarab.

Nende ülesannete läbiwiimiseks aitawad kaasa suurel määral r. kuulipildujad, mis kaasa antakse esiosadele, kes kõige warem wastasega kokku põrkawad. Niisugused osad on juba rännaktõkkes, kes r. kuulipildujate tulejõudu tarwitawad.

On suudetud r. kuulipildujaid kiiresti wõitlusse wisata, nii et nad wõitluswälja üle walitsemist enda kätte saawad haarata — sellega on juba suur edusamm astunud ja pant hääks korraminekuks saawutatud, nimelt järgmistel põhjustel: tuleawamisega ja suurema tulejõu kasutamiseega on wastasest ette jõutud, mille tagajärjel eelwägede lahingkorda paiskamine kindlustatud ning kaitstud wastase ootamata kallaletungimise eest; otse wastupidiselt, suurema tuleülekaaluga ja jõuga segatakse nii wastase korralikku liginemist kui ka rahulikku paiskumist. Sellega saab eelwägi teatawad tagajärjed kätte weel warem, kui pääjõud tegewusse astuwad otsustawa löögi andmiseks.

Olgugi, et r. kuulipildujad kõige kiiremas korras wõitlusewalmis seatakse, ei tohi nende tarwitamisega enneaegselt rutata. Ainult siis on r. kuulipildujate mõju täielik, kui nende tuli wastast tõsiselt wapustab, temale nii moraalselt kui materiaalselt kahju tuues. Märkide hindamises, mida tule alla wõtta, tuleb äärmiselt ettevaatlik olla. Peab kannatust olema oodata suuremate jõudude kolonnide ilmumiseni, ja siis täie hooga neid kuulide rahe alla wõtta, r. kuulipildujate tulejõudu äärmise pingutuseni ära kasutades. Kõrwalise tähtsusega märkide pihta

tule awamine wõib wastasele teatawa pildi anda meie eelwägede paigutusest ja ta wõib oma suuremate jõudude juhtimises olukorrale wastawalt parandusi ette wõtta. Eelwägede juurde antud r. kuulipildujate tule löök olgu nii tugew, et sellega vähemalt wastase eelosade tegewuswõime saaks murtud, ja selleks tulebki ainult wäärilisi märke tulistada.

Kohtamislahingus on r. kuulipildujatel esimeseks ülesandeks tähtsamaid toetuspunkte oma alla wõtta, kust wõimalik kõige kauem wastase pääletungi kinni pidada, sellega aega ja ruumi wõites meie wägede hargnemisele. Seda suurt ülesannet ei suuda r. kuulipildujad üksi, ilma jalgwäe toetuseta, läbi wiia igal juhtumisel. On wastasel wõimalus hargneda piiramatul ruumil, wõib tema seda wabadust ära kasutades meie r. kuulipildujatele ligineda niisugustes riwistustes, milledes ta minimaalseid kaotusi kannab. Sel juhtumisel ei saa temale küllalt tabawat lööki anda, ja kõige lähedama maa tulewõitlustes wiivad tabamised materjaalossa r. kuulipildujad kergesti riwist välja. Neid wastupanupunkte peab tingimata niikaua kinni pidama, kuni eelwäed end täielikult lahingkorda on seadnud.

Seisukohtade walimises eneses peab olema ettewaatlik. Esimesena muidugi silmas pidada, et tegewuse piirkond oleks wõimalikult suurema ulatusega. Teiseks ei ole vähema tähtsusega tagasitõmbumise teed. Et r. kuulipildujad alati jääks algul walitud seisukohtadele, ei ole alati loota. Kui nad ei ole sunnitud lahkumisele wastase poolt, siis on põhjusi, et nad ise seda teewad.

Nagu eelpool tähendatud, on kohtamislahingu esimesel järgul r. kuulipildujate ülesanne wastase hargnemist segada ja edasiliikumist takistada aja ja ruumi wõitmiseks oma wägede hargnemiseks. On see täidetud, saawad r. kuulipildujad hoopis teised ülesanded juba lahingukäigu järele. Kas nad äga ka neid ülesandeid oma endistelt seisukohtadelt täita saawad, see on hoopis teine küsimus. Kokkupõrke silmapilguks walitud seisukohad on täiesti juhuslikud ning mitte alati ei ole nende walimine kokkukõlas jalgwäe juhi kawatsustega. Tuleb meeles pidada, et r. kuulipildujad on tule tagawara jalgwäe ülema käes, kes seda kasutab järskude, jõurikaste löökide andmiseks teatawal kohal ja teatawal silmapilgul. On teataw ülesanne täidetud, waikiwad r. kuulipildujad, järgmist soodsat silmapilku tegewusse astumiseks waritsedes.

Sellepärast peab r. kuulipildujatel wõimalus olema warjalt oma esimestelt seisukohtadelt tagasi tulla. Ühel ja samal kohal wastast oodata — see ei ole nende õige kasutamine. Jalgwägi on rindelt isegi küllalt tugew. R. kuulipildujad tegut-

sewad nende punktide wastu, kus wastane wisalt wastu paneb; häwitawad teda suurejõuliste tulelöökidega nõrgematel ja tabawatamatel kohtadel, luues wärawaid, millest meie wäed wähe-
mate kaotustega läbi lähewad.

Ainult siis jääwad nad jalgwäe tulejõu suurendamiseks kui eelseisew maastik wõimaldab wastasele karistamata ligine-
mist kõige lähedamate maade pääle, et siis wiimase kallale-
tungi ühise ja wägewa tulega purustada.

b) R. kuulipildujad tagaajamisel.

Wastase tagaajamisel on eriti tähtis nõudmine, et liikumine ja tuleandmine saaks kombineeritud. Tagaajamisel sünnib wastase hävitamine pääasjalikult tulega, tabawa, häwitawa tulega. Ning see tuli peab kiiresti edasi liikuma ühes põgen-
jatega, et wiimastel ei jääks silmapilkugi aega järelemõtlemi-
seks, weel enam seisatamiseks ning wastupanule kohendamiseks. Tagaajamine nõuab kiiret liikumist ja tabawat tuld. Nende mõlemate omadustega on r. kuulipildujad warustatud, mille tõttu nad tagaajamiseks kohased sõjariistad on.

R. kuulipildujate tule kiirus on ühesugune igasugustel kaugustel, wastandiks jalgwäe omale. Samuti ei muutu ka tabawus. Wastast wõib selle tagajärjel nii kaua mõjuwa tule all hoida, kuni ta kuuli tappejõu ulatuse piiridest wälja ei tagane. Ka hobustel weetawad r. kuulipildujad on palju kiirema liikumiswõimega kui jalgwägi ning suudawad wastasel alati kannul püsida.

Nende omaduste tõttu omawad r. kuulipildujad tagaajamisel kahur- ja ratsawäe kõrwal tähtsa koha. Seejuures ei tohi unustada ka jalgwäe tähtsust. Jalgwägi ja tema tääk on see, mis taganeja saatuse lõpulikult otsustab, ja selleks jalgwäge kaasa aidata — on r. kuulipildujate ülesanne.

Oma iseloomu poolest on taganemine kahesugune: korratu põgenemine ja plaanikindel tagasitõmbumine, kusjuures üks osa teise taganemist kaitseb.

Korratult põgenewa wastase jälgimine ei sünnita mingsuguseid raskusi ja ei ole hädaohtlik. Siin on wastane mur-
tud, temalt pole loota nimetamiswäärilist wastupanu. Sel juh-
tumisel peawad r. kuulipildujad täielise kiirusega wastasele järele kihutama, talle mitte aega andma peatamiseks ega kohendamiseks. Wastupanu, mis siin ette wõib tulla, on lõtw, mida wäikese surumisega wõib murda.

Hoopis raskem ja keerulisem on asi siis, kui plaanikindla taganemisega tegemist tuleb teha. Korrapäraselt ja kindla kawa järele taganew wastane on lahinguwõimeline. Ta wõib pääletungiwa poole liikumist suuresti takistada ja wiimasele suuri raskusi sünnitada. Sellegipärast ei tohi loobuda wastasele pääle surumast, teda pigistamast ja lõpuks häwitamast. Niisugusel juhtumisel on r. kuulipildujate tegutsemisel palju sarnadust tegutsemisega pääletungilahingus. Täielikumalt öeldes: tagaajamine on pääletungi jätk.

Esimese järgu tähtsusega on siin, samuti kui pääletungil, maastiku kasutamine. R. kuulipilduja on tagaajamisel väga hää sõjariist, sest temal on pääle suure tulejõu weel kiire liikumiswõimalus, sellepärast tulebki teda hoolega warjata. Üheks tähtsamaks teguriks taganemise kaitsmises on kahurwägi, aga kaarikul ehk wankritel edasiweetawad kuulipildujad on häädeks märklaudadeks wastase kahurwäele.

Samuti peab edasiliikumine pikkade hüpetega sündima ja edasi liikuda tuleb wõimalikult kaugemale oma jalgwäe ette, nii kaugele, kui seda maastik ja wastane wähegi lubawad. Lühikeste hüpete juures jääb wähe aega tulistamiseks ja teiseks warjab wastast peagi alaliselt edasiliikuw jalgwägi, mille tõttu r. kuulipildujad ja jalgwägi üksteise tegewust segawad.

Korrapärase taganemise juures ei jäeta oma r. kuulipildujaid täiel määral kasutamata. Hää juhatuses juures wõiwad need pääletungijale suuri raskusi sünnitada. Weel kardetawam wastane on kahurwägi. Tema eest hoidumiseks on tarwilik kõige osawam maastiku kasutamine. Edasiliikumine sündigu kõige wähemate üksustena, see on rühmadena, sest rühmad wõiwad kergelt warjatutena edasi liikuda. Teisest küljest ei tule sel korral pea kunagi tulele wahet, ühed liiguwad ja teised tulistawad.*) Ei wõi leppida üksi otse edasi liikumisega. Peab otsima ka seisukohti, kust flankeeriwalt ehk üle oma osade pääle saab tulistada. Pääasi, et wastasele nägematuks jääda ning et tuli ootamatult tuleks. Ei ole raske ette kujutada wastase meeoleu, kes kord siit, kord säält, kord kaugelt, teinekord

*) Meie praeguse jalgwäe pataljoni koosseisus on ette nähtud üks kuulipildurite kompanii, kes iga jalgwäe kompanii juurde ühe r. kuulipilduja rühma annab. Ülejäänud r. kuulipildujad kompanii ülema juhatusel moodustawad pataljoni ülema käsutuses olewa tulettagawara wiimase poolt antud ülesannete täitmiseks. Pääle selle wõib kompaniide juurde antud rühmi ühendada kordadel, kui kompaniidel ühine ülesanne täita. Ka wõib ühe kompanii juurde antud rühma tarbekorral teise kompanii juurde anda. Nii pataljoni ülema kui ka kompaniide ülemate käsutuses olewate kuulipildujate kohta käib reegel: r. kuulipildujate jõud ei suurene proportsionaalselt nende arwule, waid palju kiiremalt.

ligidalt kuulidega üle saab külwatud. Need alalised jõurikkad löögid, mille wastu wõidelda ei saa, mõjuwad taganeja pääle demoraliseeriwalt, mille tagajärjel taganemine paaniliseks põgenemiseks wõib muutuda.

Pääasi on kiirus, millega taganejale pääle surutakse. Sellepärast ei ole r. kuulipildujatel enam wõimalust tulejuhatamist kompanii ülemalt saada. Iga rühm annab tuld oma äranägemise järele. Samuti ei saa nõudmisi üles seada märkide walimises. Tulistatagu igat kättejuhtuwat märki. Ka vähemate märkide häwitamine annab hoogu wastase taganemisele. Mida suuremad hulgad tulega üle külwatakse, seda suurem on mõju. Kuid üldises tagaajamise tuhinas ei tohi unustada neid märke, mis meile kõige ohtlikumad ja mis wõiwad meie pääletungi koguni seisma panna. Need on: wastase kahurwägi ja kuulipildujad. On nad sattunud meie r. kuulipildujate tule alla, siis koondada nende pihta laskmiseks nii palju tuld, kui olukord wähegi lubab, ja tuli kestku nende märkide riwist väljalöömiseni, sest kui nad meie tule alt pääsewad, tuleb juba ette teada, et nad esimesel wõimalusel uuesti wõitlusse astuwad ning nende edasiaajamiseks ehk häwitamiseks tükk tõsist tööd ära tuleb teha.

Kiirema edasitungi läbiwiimiseks peawad rühma ülemad ette ratsutama järgmiste seisukohtade ja nendele ligipääsuteede walimiseks. Samaks otstarbeks wõiks ka hää eduga ratsaluurajaid kasutada.

Kui lahtisel maastikul r. kuulipildujad jalgwäe ees tõttawad, siis ei tohi nad seda enam teha metsades. Siin liigub jalgwägi eel metsa, et kindlaks teha, kas ei ole wastane wastupanule asunud. R. kuulipildujad, kel puuduwad luureorgaanid, wõiwad müidu wastasele sülle hüpata ehk ligidamate maade pääl häwitatud saada.

Kõigil kuulipilduritel tuleb end tagaajamisel tarwilisel määral laskemoona, jahutuse materjaali ja tagawara osadega warustada. Kiire edasilikumise tõttu ei ole lootust, et neid kusagilt tagant järele saab muretseda.

c) R. kuulipildujad taganemisel.

Kui senini lahingu katkestamise puhul, millele wägede tagasitõmbamine järgnes, tagasitõmmatawate wägede kaitsmine pääasjalikult kahur- ja ratsawäe ülesandeks oli, siis on nendele nüüd r. kuulipildujad seltsinud, kes neid ülesandeid sama hää eduga läbi wiia suudawad. Suur tulejõud ja kiire liikumine annawad r. kuulipildujatele wäärtuse, mis neid taganemise

kaitsmiseks soovitavateks sõjariistadeks teeb. Pääle selle on veel teisi asjaolusid, mis r. kuulipildujate kasuks räägiwad. Nad tarwitawad wähe ruumi ja wäikesi warjundeid. R. kuulipildujad on masinad, nendesse ei mõju lahingu meeoleolu ning nende tuli ei kaota ka kõige kriitilisemal silmapilkudel tabawuses ega mõjuwuses. Nende tuli on kergesti walitsetaw, kuna seda ei wõi öelda tagasiliikuwate jalgwäe osade kohta.

Tagasitõmbumine wõib kahesugune olla: kas ettekawatsetud juba enne wõitlusse astumist ehk sunnitud, lahingu käigust tingitult. Kummagil juhtumisel tuleb erilisel talitada.

On tagasitõmbumine ette nähtud juba wõitlusse astumisel, olgu see kõwendatud luure wõi demonstratsioon, siis kasutatakse r. kuulipildujaid ainult üheks otstarbeks: wõitlewa osa tagasitõmbamise kaitseks selle sõna kitsamas mõttes. Selleks, et tagasiliikuwat osa kaitsta wastase otsekohe järele tulemise eest. Niisugusel juhtumisel on r. kuulipildujate kasutamine ühekordne, ja nad wõiwad hoopis kasutamata jääda, kui neile muid erilisi ülesandeid ei anta.

R. kuulipildujad on lahutamata osa jalgwäest ja nimelt niisugune osa, kes raskematel silmapilkudel suudab tähtsamaid ülesandeid wääriliselt täita. Siinjuures tuleb hoiduda nende wõimete ülehindamisest ja ei wõi neile ülejõukäiwaid kohustusi pääle panna. Seda tuleb eriti silmas pidada taganemisel.

Sünnib osade tagasitõmbamine mitte waba tahtmise järele, tingitult lahingu käigust, siis on r. kuulipildujate koht säääl, kus suuremat tulejõudu tarwis wastase edasiliikumise segamiseks ja mahasurumiseks. Et seda saawutada, peab neid esimestena tadasi tõmbama seisukohtadele, kust nad kõige paremini jalgwäe tagasitulekut kaitsta saawad. Selleks seisukohad walida laialdase tulewäljaga, et wõimalik oleks igasse külge tuld juhtida. Et wastasele omi kawatsusi mitte wälja anda ja teiseks mitte kogu tuld korruga katkestada, sünnib tagasitõmbumine osade kaupa, harilikult rühmadena. R. kuulipildujaid tuleb uutele seisukohtadele rühmade kaupa paigutada, sel puhul on nad wäiksemad märgid, wastasele raskemini leitawad ja nende wastu wõitlemine raskendatud.

Seisukohtade walik sünnib pääasjalikult tiibadele, kust wõimalik flankeeriwat tuld anda, mis oma iseloomu poolest tagajärjerikkam; teisest küljest ei sega sel puhul r. kuulipildujad ja jalgwägi üksteist. On aga r. kuulipildujad sunnitud raskematel juhtumistel tagasitõmbumist rindelt kaitsma, siis peawad nad töötama wiimase silmapilguni ja tarbekordadel tegutsema kuni eneseohwerdamiseni.

R. kuulipildujate ülesseadmisel on tarwis kõigepäält silmas pidada, et nad oma seisukohtadelt warjatult ning tabamatult ära saaksid sõita. Siis wõiwad nad rahulikult wiimase silmapilguni töötada. Taganemisteed juba warakult ära luurata, et ootamata takistusi ees ei oleks. Rühma tarwis niisugused wõimalused peaksid leiduma.

Kogu tagasiliikumine sündigu wastasele nägematult, ta ei tohi teada, millal meie r. kuulipildujad ühelt seisukohalt teisele tagasi tõmbusid. Wäga tähtis on selle juures küsimus: „millal tuld awada?“ Kui tagaajamisel tuleb tulistada igal wõimalusel, igasuguste märkide pihta, siis tuleb käesolewal juhtumisel juba järelemõtlikumalt toimetada. Alati tuleb silmas pidada, et warajane tuleawamine ainult poolikuid tagajärgi annab ehk ei anna mingisuguseid. Kuulipilduri wäärtus seisab tema külmawerelsuses ja tagasihoidlikkuses, et suuta kannatada paraja silmapilguni. Igatahes tuleb hoiduda pääle seisukohale asumist otsekohe tule awamisest. Tagasitõmbumisel on tarwilik kõige korrapärasem r. kuulipildujate koostötamine jalgwäega. Tulelõkkide andmiseks tuleb walida silmapilke, mil jalgwäe osad tagasiliikumist algawad. Jõurikas kuulide rahe, mis wastase silmapilguks segadusse lööb, loob momendi, mil jalgwäeosad takistamatult tagasi tõmbuda ja warjundite taga kaduda saawad. On aga tuli waremalt awatud, enne kui jalgwägi liikumist algab, saab wastane aega enese kohendamiseks ja wõib taganemist suuresti raskendada ja kaotusrikkaks teha.

Ka märke tuleb teiselt seisukohalt hinnata kui harilikus olukorras. Tuli juhitage ainult nende märkide pihta, mis meie taganemisele kõige hädaohtlikumad. Need osad, kes taganejale otse kannul järgnewad, on ahelikud ja kuulipildujad. Nende segipaiskamise ja häwitamise seisab päälesurumise hoo wähenemine. Nende pihta olgu juhitud r. kuulipildujate tuli. Suured ja hästi tabatawad märgid, kes tagapool liiguwad ja kes otsekohe hädaohtlikud ei ole, ei tohi olla põhjuseks tule ülekandmiseks. Üldse ei ole taganemislahingus tule ülekandmine soowitaw; esiteks wõtab see omajagu aega ja teiseks saab sihturi tähelepanu ligematelt ja kardetawamatelt märkidelt kõrwale wiidud. Suudawad r. kuulipildujad edasitõttawaid wastase osasid seisma panna, neid niikauaks maha suruda, kuipalju aega jalgwäe tagasitõmbamiseks tarwis, on nad oma ülesande hästi täitnud.

On jalgwäe tagasitõmbumine läbi wiidud, siis asuwad r. kuulipildujad pääasjalikult järelwägede juurde, nende kōwendamiseks, kus nad kahur- ja ratsawägede kõrwal mitte tähtsuseti osa ei etenda.

d) R. kuulipildujad öösistes lahingutes.

Öösiste lahingute iseärsus seisab selles, et laskeriistade tuld täiel määral ära kasutada. Tabawa tule saawutamiseks on tarwis terve rida ettewalmistusi teha. Kas neid suudetakse igakord teha, on suur küsimus.

R. kuulipildujad on selles suhtes teistest laskeriistadest õnnelikumad. Nende kindel asetus, tõste- ja pöördemehanismid võimaldavad tuleandmist ka ilma sihingu tarwitamiseta. Sellepärast võib korraliku ja osawa käsitamise juures öösi sama tabawat tuld anda kui päewalgi. Sellepääle vaatamata peab kindlasti meeles pidama, et r. kuulipildujate tegewus öösi tublisti piiratud on ja nad woiwad täit kasu tuua ainult mõnesugustel juhtumistel.

R. kuulipildujad on sõjariist, mille tegewus ainult tuleandmises seisab, sellepärast tuleb neile võimalus luua seda ülesannet edukalt täita ka öösistes lahingutes. Need võimalused tulewad ette täies ulatuses kaitse korral, vähem pääletungil ja muudes öösistes tegutsemistes.

Kaitsmiseks on r. kuulipildujad palju soodsamad kui ükski teine jalgwäe tuliriist. Kui püsse ja kergeid kuulipildujaid tuleb igasuguste märkide järele üles seada ja iga paugu ehk walingu järele jällegi nende asendid parandada, siis ei tule seda r. kuulipilduja juures mitte. R. kuulipilduja omal kindlal alusel laseb kõik paugud sinna, kuhu esimene juhitud. Ras- kus seisab ainult esimese paugu juhtimises. Otsekohesel lask- misel sihingu abil ei ole siin aset. Raua juhtimiseks on tarwi- tada aluse külge kinnitatud nurgalaud ja sellekohane lood rauale tõusu andmiseks. Wiimase puudusel võib tarwitada Freinsehneri sihtimise abinõu (v. „Sõdur“ nr. 12 ja 13), sihti- mise liistu ehk mõnda oma äranägemise järele valmistatud abinõu.

Kasuliku tule saawutamiseks on tarwilik juba päewawal- gel sellekohaseid ettewalmistusi teha ja nimelt tulekaardid teha igasuguste maastiku woltide ning esemete pihta, kus soowi- takse wastast tulega wastu wõtta. Tuleb öösel eelpostidelt teade, et wastane kuhugi teatawa esemeni jõudnud, awatakse selle pihta tuli. Tabamise kindlustamiseks suurendatakse nii laiuti kui sügawusse külwamist päewase laskmise wastu. Wõetakse wastane öösi r. kuulipilduja tiheda tule alla, siis on selle mõju mitu korda põrutawam kui päewal.

R. kuulipildujate paigutamisel tuleb pääasjalikult seda silmas pidada, et saaks kõike eelseiswat maastikku tule alla wõtta, iseäranis neid kohti, mida mööda wastase liginemine

wõimalik. Tule juhatamise mõttes on tarwilik rühmi wõimalikult koondada.

Puudub aga wõimalus päewaseid ettevalmistusi teha, siis wõib laskmisi toimetada kaardi järele, mõnesuguseid suurtükiväes tarwitusel olewaid laskmiswiise tarwitades. Igal juhtumisel ei tohi tähtsamaid teid ja punkte ilma r. kuulipildujate tuleta jätta.

Pääle kaitsepositsiooni enda wõib tähtsamatel kordadel r. kuulipildujaid paigutada ka eelpostide juurde, nimelt sildade, teede, läbikäikude, kitsuste jne. wastu, mille kaudu wastane liginema peab. R. kuulipildujad wõiwad neil juhtumistel niisuguse müüri moodustada, millest wastasel läbimurdmine ilma suuremate jõupingutusteta wõimata. Wäliwalwekondadele ligi anda r. kuulipildujaid ainult erikordadel; nende harilik koht on walwetõkete juures ehk kohtadel, kuhu on walitud wastupanu positsioon. On r. kuulipildujad eelpostide juures, siis wiiakse hobused ja wankrid kaugemale taha. Edasjwiimine sünnib juba inimeste jõul.

Juba raskem on r. kuulipildujaid kasutada ööside pääletungimiste puhul. Ei ole wastase asupaik täpselt teada, wõib temaga pimedas juhuseilku kokku puutuda. Nende tegewus annab enam-wähem rahuldawaid tagajärgi siis, kui pääletungi punkt juba ennemalt teada, weel parem, kui see päewal ära määratakse. Pääletungi läbiwiimiseks tuleb valmistada täppi-päälne r. kuulipildujate ja jalgwäe osade koostõotamise kawa. sest öösel pimedas ei saa r. kuulipildujate juhid oma tegewust jalgwäega kokkukõlastada.

Juba päewal tuleb pääletungi teede ja rünnakukoha luuramine ette wõtta; r. kuulipildujate edasiliikumise teed ja tulistamise seisukohad ära walida. Asja tähtsuse pärast jääb selle ülesande täitmine ohwitseride hooleks.

R. kuulipildujad liiguvad pääletungiwa osa tiival. Ei ole seisukohtade walik tiibadel wõimalik, siis tarwis leida neid kõrgematel punktidel. Wiimane on teostataw ainult siis, kui rünnak on määratud koidu ajaks, mil oma osade liikumist wõib näha, wastasel korral wõiwad ette tulla ka oma meeste tabamised. Tiibadel paigutamise puhul ei tule jalgwäega üksteise segamist ette, ning r. kuulipildujad wõiwad tegutseda wiimase, s. o. kuni rünnaku silmapilguni. Teisest küljest on niisugune paigutamine kasulik weel sellepärast, et kui ei õnnesta meie osade rünnak, siis saawad r. kuulipildujad wastast otsekohe jõurikka tule alla wõtta, wõimaldades seega jalgwäe osadele kergemat tagasitõmbumist.

Ainult iseäralistel juhtumistel, tingitult maastikust ja olukorrast, liiguvad r. kuulipildujad jalgwäe osade keskel. Sel korral on nende tegewusala oma edasiliikuwate naabrite tõttu piiratud, nad ei saa kogu wastase rinnet tule all hoida. Ei õnnesta rünnak, saawad r. kuulipildujad alles siis täiel määral tegutsema hakata, kui jalgwäe osad juba tagasi on tõmbunud. Kas niisugusel juhtumisel, kui r. kuulipildujad jalgwäe osade taganemist jääwad kaitsma, nad ise ka weel tagasi liikuda saawad, on väga küsitaw. Truult oma kohust täites tuleb neil harilikult endid ohwerdada.

Kergele kuulipildujate puudusel ehk koguni nende kõrwal võib r. kuulipildujaid tarwitada igasuguste suuremate luursalkade, seljataga hiilivate osade, demonstreerivate osade jne. juures.

Öösiti wastase ligiduses wiiekse r. kuulipildujad edasi käsitsi. Seejuures tuleb piinlikult hoida, et wedamisel ehk kandmisel wastasele r. kuulipilduja juuresolemist wälja ei antaks.

VII. Koostötamine jalgwäega.

Makswate määruste järele on meil kuulipildurite kompanii ette nähtud jalgwäe pataljoni koosseisus. Olgugi, et iga kuulipildurite kompaniist üks rühm iga jalgwäe kompanii juurde antakse, tuleb kogu kuulipildurite kompanii kui pataljoni ülema käsutuses olewa tuliwaru pääle waadata. Jalgwäe kompaniide juurde antud rühmade pääle ei tule kui teatawate kompaniidega seotud osade pääle waadata. Pataljoni ülemal olgu wabadus ka neid rühmi kasutada ettekawatsetud operatsiooni läbiwiimiseks. Wastasel korral võib juhtuda, et operatsioonis kõrwalise tähtsusega ülesannet täitwa kompanii juures olewad r. kuulipildujad tegewuseta seisawad, kuna mõni teine kompanii nende toetoetust tungiwalt wajab. Iga operatsiooni jaoks võib r. kuulipildujate rühmi ise wiisi koondada. Nad peawad äärmiselt liikuwa tulejõu moodustama pataljoni ülema käes, kes neid kergesti sinna võib wisata, kus nende toetus ülesande lahendamiseks tarwilik.

Mitmesuguste sõjariistade koostötamise puhul on kõige paremate tagajärgede saawutamiseks koostötawate sõjariistade omaduste ja wõimete tundmine tarwilik. Peab teadma nende tehnilisi ning taktilisi iseärsusi, et täit edu saawutada. Igalühel nendest on oma kindel koht lahingtegewuses ja võib ainult teatawat ülesannet teatawates piirides lahendada.

Jalgwägi, selle sõna kitsamas mõttes, on lahingu lahendaja osa. Ta on warustatud sõjariistaga, millega ta wastasele

otsustawa löögi annab. Tema on lahingtegewuses see tuum, mille ümber teised sõjariistad koonduvad, kaasa aidates kergemaks asja lahendamiseks. Kõige ligemad abisõjariistad jalgwäele on r. kuulipildujad, mida iga tegewuse juures kindlasti meeles tuleb pidada, et mitte ülejõukäiwat ehk wõimatut nõuda. Paremate tagajärgede saawutamiseks on tarwis r. kuulipildujaid teatawal määral hoida, sest otsustawa löögi andmiseks ei ole need sõjariistad kohased; nad wõiwad jalgwäge aidata wiimasele teed puhastades.

Pääraskus seisab nimelt nende mõlemi koostöötamises. On tegewuses ainult vähemad osad, siis ei sünnita koostöötamine nimetamiswäärilisi raskusi. R. kuulipildujatel on wõimalus lahingkorra tiibadele asuda, sellega on üksteise tegewuse segamine kõrwaldatud ja pääle selle saab flankeeriwa tulega r. kuulipildujate tulejõud kõige paremini kasutatud.

Hoopis raskem ja keerulisem on koostöötamine siis, kui tegewuses suurem osa, kus kompaniid asetatud kompaniide kõrwale ning puuduvad wõimalused r. kuulipildujaid tiibadele asetada. Neil juhtumistel wõib asja lahendada kahel teel: kas paigutada r. kuulipildujaid kõrgematele kohtadele, kust nad üle oma osade saawad tulistada, wõi paigutada neid lahingkorra keskele. Esimene paigutus oleks r. kuulipildujatele soodsam, kuid igakord ei wõimalda maastik seda.

Tuleb alati rehkendada wõimalusega r. kuulipildujaid määrata esimesse järku. Selleks tuleb jätta tarwilised waheruimid ehk „tule awad“. Pääletungil kõigub kahe kerge kuulipilduja wahel 100—200 meetri wahel. Silmas pidades, et r. kuulipildujad nii kaugele ette ei liigu kui kerged kuulipildujad, tuleb seda wahet r. kuulipilduja rühma korralikuks tegutsemiseks wäheseks lugeda. R. kuulipildujad annawad pääasjalikult flankeeriwat tuld, milleks tarwilise ulatusega waheruum peab olema. On kerge kuulipilduja ja löögi jaod nendega ühel joonel, ei tule üksteise tegewuse takistamist ette. Jätatakse edasiliikumist, muutub asi wastupidiseks. R. kuulipildujad jääwad harilikult umbes 600 meetri kaugusel wastasest seisma (iseäranis soodsates tingimustes wõiwad nad weel edasi liikuda); neid edasi wiia ei, ole enam mõtet ega kasu: tule tagajärjed ei muutu paremaks, selle wastu aga suurenewad kaotused. Liiguwad k. kuulipilduja ja löögi jaod edasi, jääb r. kuulipildujate laskmise awa järk-järgult vähemaks, ja lõpeb sellega, et nad on sunnitud ainult ühte punkti tulistama, selle asemel, et kogu wastase rinnet hoogsa tulega üle külwata, mis kergendaks oma osade edasiliikumist.

Siit järgneb nõudmine, et r. kuulipildujatele ligemal seiswad jaod peawad omast iseseiswast tegutsemisest loobuma ja seda ligemalt kokkukõlla wiima r. kuulipildujate omaga. Harilikult saab sellest kõige paremini üle naaberjagusid r. kuulipilduja rühma ülema käsutusse andmisega. Sellega on kindlustatud 400—600 meetriline ala, millest korrapäraseks tulistamiseks küllalt. Suurem kui harilik wahe ei tohiks jalgwäe juhte kohutada: puudub teatawal ulatusel löögijõud, siis tasub see end sellega, et on wõimaldatud suurejõuliste r. kuulipildujate tulelöökk rünnaku silmapilguks.

Katawad aga jalgwäe jaod r. kuulipildujate rühmade laskealad kinni, on wiimased tegewuseta olekule sunnitud, ja see juhtub harilikult neil silmapilkudel, mil nende tuld kõige hädapärasemalt tarwis. Uuesti tegewusse astumiseks peawad nad uued seisukohad otsima ja sinna asuma, mis aega wõtab, ja tuli wõib uuesti awatud saada liig hilja, silmas pidades, et ligemate maade pääl jalgwäe edasiliikumine kõige kiiremalt areneb.

Need oleks koostöötamise üldised põhilused. Kuidas igal juhtumisel paremat koostöötamist saawutada, oleneb juhtide isiklikust osawusest ja wilumusest.

Lõpuks ei tohiks jalgwägi keelduda r. kuulipildujate osasid igapidi aitamast. Nii on tarwilik wiimaste tiibadele paigutamise puhul wäikesi osasid otsekoheseks kaitseks anda. On r. kuulipildujad oma wankritest kaugele lahkunud, tarwitawad nad jalgwäe abi inimeste näol kuulipildujate edasitoimetamiseks, laskemoona ja muude asjade järelekandmiseks.

Lahingtegewused talwisel ajal.

Talw muudab külmade ja lume tagajärjel üldiselt tarwitu sele wõetud taktilisi wõtteid, mida meie õpime ja milledeg meie teisel aastaajul harjunud oleme, niiwõrd, et sõjawägede talwuse tegewuse tingimuste ja wõimaluste uurimine täiesti tarwilik on. Mida kuiwem talw, mida rohkem lund, seda suurem on wahe sellega wõrreldes, mida meie suwel õpime.

Talwuse aja iseärsused.

a) Päew on lühike. Kõige lühem päew on 23. detsembril, millal päike kaugus tõuseb ja edelas looja läheb.

	Talwel	tõuseb	läheb looja
1. nowembril	kell 7 ³⁰	hom.	kell 4 ³⁰ päewal
1. detsembril	" 8 ³⁰	hom.	" 3 ³⁰ "
1. jaanuaril	" 9	"	" 3 ³⁰ "
1. weebruaril	" 8 ³⁰	"	" 4 ³⁰ "
1. märtsil	" 7 ³⁰	"	" 5 ³⁰ "

b) Sügawa lume korral on liikumine ainult teid mööda wõimalik, kuid teed ummistuwad lumega ära ja takistawad sõjawägede liikumist, sest läbisõidu koht, tee keskpaik, kitseneb. 1921/22 a. talwel tõusis lumi Petseri maakonnas kuni majade katusteni, nii et wastutulijail möödasõit wõimatuks sai. Samasugune suur lumesadu oli selles maakonnas 50 aastat tagasi. Ainukesed, keda sarnane sügaw lumekate ei takista, on s u u.

sam e h e d, ja sellepärast toob laialdane suuskade tarwitusele-
wõtmine sõjawäele suurt edu. Väikesed salgad jooksewad
hanede wiisi reas kaaslaste jälgi mööda (hundi kari reas üks-
teise jälgedesse astudes, nii et nende arwu kindlaks teha korda
ei lähe).

c) Kraawidel ja kuristikkudel jääb nende kui nägematute
takistuste tähtsus alale.

d) Jõed, sood ja järwed külmawad kinni ja ei sünnita
mingisuguseid takistusi.

e) Et metsad talwel lehita on, siis kaotawad nad suurel
määral oma wõimet liikumist warjata. Inimesed, liikudes metsa-
tukas walget lund mööda, on nähtawamad kui suwel. Rohi
kaob ära, põldudel puuduwad wiljad, mis maskeerimist palju
raskendab.

g) Walge maastiku kate suurendab silmaringi luure ja
walwe juures, ja meie pääletungimisel peitmise pääle loota on
asjata. Talwel tuleb rohkem kaitsewarwi riiete eest hoolitseda:
sõdureile walged üliriided, hobuseile walged tekid, suurtükkide
materjaalsed osad ja woorid walgeks wärwida ehk walgete
asjadega katta.

i) Suured külmad wähendawad palju inimeste edasi-
liikumise wõimet; peatuspunktidel on waja puhkuseks ja öö-
majaks isesugused abinõud tarwitusele wõtta. Suurt rolli män-
gib ka tuul, iseäranis siis, kui ta otse wastu on: 10° külmaga
tuulisel ilmal on palju halwem kui waiksel 30° külmaga.

j) Maastikust läbipääsemine muutub alali-
selt ilma järele: teed ummistuwad kitsais kohis lumega,
nagu külade wahel, põõsaste wahel, aedade ääres, kiwide
ümber jne. Kraawest ja kuristikest on sügawa lumega raske
läbi pääseda.

Sulal ilmal saawad teed ruttu rikutud, iseäranis sawi-
põhjaga maal, kui ka teed, mis üle jõgede, järwede ja soode
lähewad.

Kui jää jõel õhukene on, siis on see takistus kee-
rulisem ja raskem.

Lume torm (tuisk) takistab purustatud telefoni side
parandust ja wõib sõjawägede ning wooride liikumise mõneks
ajaks täiesti katkestada.

k) Maastikul, kus wähe inimesi elab, on reljefi abil ori-
enteerimine raskendatud.

l) Õhuluure ajal: pääle esimest lund maa wirwendab
— on kirju. Rida uusi talweteid teewad lendurile ja waatle-

jale raskusi. Lumesao ajal ja uduseil ilmul on vaatlemine võimata.

m) Wesi külmab kuulipildujas ära (nõuab glitseriini juurelisamist); tabamise protsent püssilaskmisel väheneb (laskmine kinnastes, sineli warukad takistavad).

n) Inseneritööde juure on kirkasid tarwis: maa külmab 1° juures 2 jalga, suurema külmaga 2—2¹/₂ ars., sawine maa kuni 3 ars. sügawuselt. Hääks abinõuks on lume kaewikud. Wäiksem külm julgustab, tuul, mis wastu — alandab tuju.

o) Igat Napoleon I tegewust 1812 a. seletawad ajaloolased külmaga harjumatusega.

Teisest küljest kergendawad talwised tingimused mõnes asjas organisatsiooni ja lahingu rännakut: 1) teede wõrgud suurenewad, olemasolewatele suwistele teedele aetakse uued talwised teed juure; 2) kraami wedu regedega on kergem; 3) wõimaldab läbipääsemist kohist, kus see muul aastal wõimata (sood ja järwed).

u) On kergem uusi teid juure ehitada ja olemasolewaid parandada. Selle juures kaotawad teede liigid (kiwi-, post-, maanteed ja teised) talwisel ajal oma tähtsuse. Suured piiräärised järwised maastikud ja kinnikülmetawad merelahed, mis mingisugusil põhjusil waenlasele nawigatsiooni ajal ligipääsematud, wõimaldawad talwisel ajal nende üle sõjawägede saatmist mõlemile poole kallast, nii et neil juhtumisel talw strateegilisele tegewusele laialised wõimalused awab.

Eelpool toodust wälja minnes jaguneb meie uurimine kahte ossa:

- I) sõjawägede tegewus talwel (mannermaal) ja
- II) üleminek suurte lahtede ja järwede jääwäljust.

Sõjawägede tegewus talwel (mannermaal).

Luure.

Talwel on wäerind waenlase luurajaile täiesti kättesaadaw, ja neile luurajaile wõiwad ka suuremad wäeosad järgneda, sest uusi teid wõib peaaegu igas sihis juure ajada, sellepärast on meie ülesanne omalt poolt luurajad mitte ainult iga tee sihis, waid ka nende wahe pääle wälja saata, sest et wastasel korral suured salgad waenlase suusamehi, kõiki teid kõrwale jättes, läbi pääseda wõiwad. Ratsawägi peab teedel luuret, kuma

suusamehed raioonidel, mis nende wahel asuwad, luuret peawad. Kõik laialdase silmaringiga punktid awawad luurajale talwel suurema tähtsuse kui suwel. Ratsaluurajail on kaasas suusad — niisuguste kohtade läbiwaatamiseks, kuhu hobusega sügawa lume tõttu ligi ei pääse. Enne ilmasõda, 1914 a., töötati põhja Euroopas kokkukäidawate suuskade projekt wälja.

Rootsimaal pandi jalgwäe luurajate edasiweoks ratsawäelased tegewusse.

Ratsaniku hobusele rakendatakse purjeriidest rangid rihmadega (trengidega), mille otsadesse puust kolk seotakse ja millest tema wasaku käega ning warduseid (mis sadula juurest lähewad) mõlema käega kinni hoiab. Selle esimese ratsa suusamehe kolgi külge seotakse treng ühes kolgiga pahema käe jaoks teisele suusamehele; wardused lähewad temal sadula juurest ja niisamuti ka 3-dale suusamehele. Arwatakse et ratsanik sel teel wabalt 3 jalgwäelast-suusameest edasi wedada suudab, eskadron aga kuni 400 meest, kes pääle ajawõidu määratud kohale wärsketena ja puhanutena ilmuwad.

Kunagi oli „Sõdurisse“ joonistus paigutatud, mis saksa jalgwäelast kelkude abil 2—3 jalgwäe sõdurit edasiwedamas näitas. Sarnane tegewus, kui sõjawäeline wõte, ei ole mitte otstarbekohane. Kust wõtta nii palju kelke? Kuhu neid panna, kui jalg- ja ratsawägi lahingusse lähewad? Rootslaste wõte on parem, sest jalgwägi, jõudes määratud tegewuskohale, jätkab iseseiswalt pääletungimist suuskadel, kuna ratsawägi waenlase tiibadel olewaid teid mööda edasi liigub.

Et ratsanikke mitte l e n d a w a p o s t i kandmisega siduda, on tarwis kohalikkude elanikkude regesid kasutada. Seisukoha 12—15 wersta laiusel ribal asuwaile punktidele kogutakse kohalikkude elanikkude kaasabil 3—5 rege. 60 wersta laiuse riba teenimiseks määratakse üks kompanii jalgwäge. „Kahe ristiga“ ettekanne jõudis selle maa 7—8 tunniga ära käia.

Lähedaseks luureks on kasulik suusamehi määrata, sest et nemad igaltpoolt läbi pääsewad ja oma ülesande kiiremalt korda saadawad. Meie luurajad peawad mõistma oma ja waenlase suusa jälile wahet teha.

Äerosaani luure tarwitusele wõtmine.

Lahingu rännak.

Talwised suurte taktiliste üksuste rännakud sügawa lume ja suure külmaga nõuawad rohkem ettewaatlikku ja laialisemat ettewalmistust kui suwised.

Rännakul peavad teede luurajad, niipalju kui seda waenlane lubab, ees minema, samuti tulewad teed ees parandada ja uusi juure ajada. Rännakkolonniide sügawus suureneb: tee läbisõidu koha kitsenemisel kahe hobuse üksteise järele rakendamisega. Sellepärast on parem suurte jõudude edasi liikumisel neid mitmesse kolonni jagada. Teid on palju ja ka sõjawäge on wäiksemate osade wiisi parem korteritesse paigutada. Suusameeste salgad wõiwad ilma teedetada edasi liikuda.

Igasuguste wäeliikide liikumise kord peab selle järele täiesti läbikaalutud ja läbimõeldud olema, kuidas neid tarwiduse korral kasutada, sest et warem lahtisõitmata teid mööda sõita ja kellegile järele ajada on raske. Sügawa lume korral sõidab ratsawägi kõige ees, kes teed lahti ajab.

Kuulipildujaid saanidel ehk suuskadel saadawad eelsalgad. Eelwäe ees liigub rühm suurtükiwäge, et rutuliselt tee pääl ehk tema läheduses positsiooni wälja walida.

Suuremate suurtükiwäe osade positsioonidele asumiseks on enne palju puhastust waja, sellepärast liigub suurtükiwägi ja woor kolonni lõpul, kuna jalgwäe padruniwoorid eelpool suurtükiwäge liiguwad.

Suurtükke weetakse Rootsimaal suuskkäikudel, Wene- ja Saksamaal jalastel (Saksamaal leitnant Scheitneri süsteem — Воен. Сборн. янв. 1914 г.), kuid laskmiste ajaks wõeti nad maha. Sügawa lumega sünnib lahingkorda seadmine aeglasemalt, mispärast kaitsesalgad ja eelwägi edasi tungiwad ja tugewnewad. Kolonnide rittaseadmisel ja wäljasaatmisel on waja kindlat liikumise korda silmas pidada, milleks staap lahingrännaku skeemid sõjawäe osadele wälja saadab.

Kui igasuguste wäeliikide kogumisplatsi tarwilik on lumest puhastada, siis tulewad „lumesahad“ (regi mille ees laud nurgaga ettepoole ehk laudadest tehtud kolmnurk) tarwitusele wõtta. Niisugust kolmnurka wõib ka rännak-kolonni ees wendada, et tee alati lahti oleks.

Kolonni sügawuse wähendamine.

Jalgwägi suusil liigub kahelpool teed, kuna wahel teed mööda suurtükiwägi ja woor liigub. Üksikud suusameeste salgad lähewad ka säält läbi, kus teed puuduwad. Nende ees liiguwad paremad jooksjad, kes jälgi sünnitawad, sest et jälgi mööda kergem on liikuda.

„Punased“ rännak-kaitse salgad tarwitasid külast külaniliikudes maskeerimise otstarbeks kohalikkude elanikkude weoabinõusid ja liginesid siis nagu küla, elanikud külale, — katsudes sel teel warjata, kas küla waenlase käes wõi mitte.

Edasilikumise kiirus.

Liikumise kiiruse wäljaarwamisel tuleb temperatuuri ja uult arwesse wõtta. Pääle selle wõiwad mägised, auklised, wiitlised ja sõitmata teed, iseäranis aga sula liikumise kiirust märksa wähendada. Kui jalgwägi suuskadeta liigub, siis tuleb inimeste kergenduseks nendel kaasas olewad asjad kohalikkude elanikkude hoostega edasi wedada. Waenlasest eemal wõib ka jalgwäge regedel edasi wedada, arwates iga ree pääle 6—7 kütti ehk 2 kuulipildujat 4—5 nümbriga. Sarnase koormaga wõib hoostega hääd teed mööda päewal 6—8 wersta tunnis edasi liikuda — ööpäewa jooksul aga 50—60 wersta. Ka suurtükke wõib sügawa lume korral üksikute osadena regedel wedada. Ühe suurtüki ja ühe kuulikasti edasiwedamiseks läheks 7—8 rege tarwis. Numbrite täie koosseisu juures kulub suurtükkide lahtiwõtmiseks ja päälelaadimiseks umbes kaks tundi aega.

Jalgwägi wõib talwel suuskades häis tingimisis kuni 40 wersta päewas edasi liikuda, kergema koorma juures aga 50—70 wersta. Wäikeste suusameeste salkade liikumist wõib kiirendada — kui neid ratsanikud edasi weawad, 2—3 meest ratsaniku pääle arwates.

Hiline hämarik sunnib öömajast hiljem lahkuma, öömajale aga warem kui suwel minema. Walget aega on umbes 7 tundi. Wõib ette tulla, et ka pimedas edasi liikuda tuleb, kuid talwel lumega niisugust kottpimedust, nagu suwel, ei ole. Udu ja lume tõttu on öösel liikumine muidugi raskem; tuleb kitsamad read wõtta — kuna siis ka kiirus wäiksem on.

Puhkeajad. Suurt peatust, kui mitte üle 25 wersta edasi liigutud, üldse ei määrata. Pikema edasilikumise järele peatatakse suurema küla juures, et wõimalik oleks ennast soendada ja einet wõtta. Wäikeste peatuste juures öösel ei wõi mitte istuda lubada, sest et siis uni pääle tuleb ja külm hakkab.

Ratsawäge tuleb suure külma ajal wahelduwa allüüriaga, 10 minutit traawi ja 10 minutit sammu, sõita lasta.

Suurtükiwäele ja woorile on tarwilik sügawa lume ehk paljaste kohtade kohal jälgwäge appi määrata.

Wankerwoor on sügawa lume ajal tarwitamiseks kõlbmata; side kolonnide wahel on raskendatud; edasiliikumist ja suusameeste saatmist tuleb ettevaatlikult toimetada; tuleb optilist (heliograaf) ehk traadita sidet luua.

Suure sõja lõpul tegutsesid Riia wäerinnal side-alal motosikletid, mis suusasüsteemilise ehitusega olid, kuid meil ei läinud korda neid näha.

Kergenduseks jälgwäele tuleb tema pääosi (eelwäge) sagedamini wahetada. Kolonnide seljataguses wõeti 1914—1917 a. haawatute ja haigete weeks kohalikkude elanikkude weoabinõude asemel sanitäärautod tarwitusele, millede esimeste tegede külge suusad kinnitati, mis lumme wajumise eest hoidsid. Tagumised rattad olid esimestega otsteta lindiga seotud. Niisugused autod liikusid sügawa lumega ka sääli, kus teed puudusid.

Külje kaitse: Pääosast wäljapandawad walwetõkked teedel, kes wägede läbiminekul kolonni lõpuga ühinewad; suusameeste salkade liikumine tiibadel.

Abinõud külma wastu:

1) Toidunormi suurendamine; wäeosades peab wiina tagawaraks olema. Hommikul enne wäljaastumist einet wõtta, sest et söönud inimene rohkem külma wälja kannatab; suurel peatuskohal kakao, kohwi, tee; öökorteris lõuna.

2) Külmetuse eest hoidmine: Kindlad jalanõud ja riidewarustus, soe pesu ehk poolkasukad, jalad, ja tuulisel ajal ka nägu tulewad raswase ainega (waseliin, glitseriin, angunud rasw) üle määrida; saabastesse willase riide tükke top-pida; ratsanikele ja graudadesse õlgi ehk willaseid kaltse top-pida.

3) Ärakülmanud kohti tuleb lumega hõõruda, mitte aga tule juures soendada.

4) Öösel lausa taewa all magades inimesi 1—2 tunni järele üles äratada, sest et magaja wõib ära külmada.

Sõjawägede puhkus.

Normaalseks talwiseks sõjawäe puhkusele asumise kohaks on korterid. Häda korral wõetakse selleks soojad tallid ja

lauda tarwitusele, milledest loomad wälja wiiakse ja millede sõnniku pind paksu õlekorraga kaetakse; ka rehetoad, mis kõwasti köetud, wõetakse tarwitusele.

Peremeeste loomad paigutatakse oma tallidest külmadesse küünidesse ja katusealusisse ümber. Korteritesse paigutamise ajal on tähtis toilitustamise asjus ja lahingu huwides taktiliste üksuste administratiiwset jaotust alal hoida. Suurtükiwägi paigutatakse seejuures wõimalikult teede lähedusse.

Kõigile ei jätku aga mitte hooneid öömajaks, mõnedel tuleb lahtise taewa all öö mööda saata. Sarnane wäline puhkepaik peab tuultest täiesti kaitstud olema. Kõige paremad kohad selleks on lagedad platsid metsas. Metsatukad on selleks otstarbeks halwemad, sest et puud on talwel harilikult lumega kaetud. Tähtis on weel küla, wee ja kütte lähedus. Suurtükid ja woor jäetakse teede lähedusse. Sõjawäed ehitawad ka weel talwe telke (waadata „Наставление для зимних занятий,“ издание 1899 г.). Hooste paigutamise kohtades raiutakse põõsastikes ehk nende taga madalikel platsid sisse. Rootsi maal ehitati sarnaste hooste puhkepaiga lähedusse temperatuuri soendamiseks spetsiaal kütised järgmiselt: aluste pääle *pandi kõrwuti kaks palki, nende pääle risti jälle kaks aluspalki ja kõige pääle üks palk ning kõik see sissesead süüdati põlema.* Siberis laoti kahe paari wertikaal seisukoha wahel palkidest sein ja niisuguse kahe põlewa seina wahel wõis hästi magada. Sanitäärtelkide soendamiseks wõeti Austrias lae alla paigutatud telefoniwõrk tarwitusele, kuhu kütises kuumaks aetud kiwid pääle laoti.

Walwepostid.

Et waenlane talwel suuskadega igalt poolt kõrwalisist kohist walwepostide juure ja neist ka mööda pääseda wõib, tuleb neid laiendada ja harwendada, ainult pääpunktidesse normaalset arwu jättes.

Niiwiisi walweposte pikendades teeme neid vähem wastupidawaiks, mis paremate luurajate wäljasaatmist nõuab.

Waenlase ootamata pääletungi hädaohu vähendamiseks ehitatakse takistused: ratsawäele pannakse teedele ette äkked, mis lumega kaetud; mõned kallastikud walatakse weega üle, et nad ära jäätaks; aiad punutakse okastraadiga läbi; pannakse kärbised üles, milleks põldude pääl olewaid wilja wärawaid ja latte kasutatakse.

Kaitstesalkade ja sõjawäe osade wahela aetakse suusajäljed sisse ja teed aetakse lumesahkade (kolmnurkade) abil lahti.

Erakorraliseks kaitseks seatakse sõjawäe korteritesse iseralised üksikud wälwurid ehk üksikud wälwepostid üles ning saadetakse piilurid wälja.

Üleüldised lahingu tingimused.

Wesised ja soised maa-alad ei ole wäerinnal talwel enam takistusteks ega tiibade kaitseks. Suuremaist kõrgustikest on raske läbi pääseda ehk nad on üldse läbipääsematud. Waenlase waatlemise eest warjamiseks tuleb inimesi walgete maskeerimisriietega, hobuseid walgete tekkidega katta; materjaal-osad ümber wärwida, sest wastasel korral on kõik liikumised kõrgeist kohist ja aeroplaanidelt märgatawad.

Igasuguste wäeliikide tegewuse wältus.

Ratsawägi on ratsariwis lahingupidamises takistatud ja harwa ajab järele. Suurtükiwägi ja woor ei saa mõnikord sugugi edasi liikuda. Patarei positsiooni walimine ja mahajätmine ja telefoniside loomine on raskendatud. Jalgwägi manöwerdab aeglaselt. Lumest wõib ruttu maski teha, kuid waenlase tule eest kaitset leida on palju raskem. Kraawid on jää ja lumega kaetud, wäikesed lohud ja konardikud on kinnikaetud. Udu ja lumetuisud mõjuwad tegewusse, wõib kergesti waenlase ligi pääseda ilma et wiimane seda märkaks, kuid wõib ka sihist kergesti kõrwale sattuda. Külmal toob mõlemale poolele raskusi, iseäranis aga siis, kui ta wastu on. Haawatud, keda õigel ajal lahinguplatsilt ära wiia ei jõuta, külmawad ära. Kui talwise lahingu puudusi, nagu aeglast pääletungimist, tagajamise raskust, sellega wähendada, et waenlase pääle kaugelelaskjatest suurtükkidest tuli awada ja temale soomus-aerosaanide, soomusautode ja aeroplaanidega järele ajada, siis lõpeb lahing otsustawamalt kui suwel, sest et wäljakihutatud ja ärewusse sattunud waenlasel raske on peatuda ja ennast jälle korraldada. Waenlast lagedale maa-alale kihutada — wiib teda häwinemisele.

Pääletung manöwersõjas.

Ligipääsukohtade luuramine: järele uurida, kui suurel määral on kuristikud ja lohud lumega täidetud, kui palju metsas

lund, kui tugewasti on jõed kinni külmanud jne. Orienteerimise punktid. Et tule all olewatest lahtistest kohtadest läbi-pääsemine raskendatud on, peab atakeerija rohkem kui hari-likes suwiseis tingimuis wõtteid tarwitusele wõtma.

Ratsawägi, enesega jalgsuusamehi kaasa wõttes, kihutab kiirelt ette waenlasele tiibadelt ja seljatagant hoopi andma. Kui suusamehi ei ole, siis saadetakse ratsawäe järele jalgwägi regedega. Suurtükiwäele läheb hädawaewalt korda positsiooni leida. Loomulik, et suurtükiwäge talwel raskem warjata on kui suwel ja et warjamine palju rohkem tööd nõuab. Reserw-osad tuuakse wõimalikult lähedale. Waenlase jälgimiseks: saanidesse paigutatud jalgwägi (sakslased 1917 a. wenelaste taga-ajamisel), aeroplaanid, soomus-aerosaanid, suusamehed ratsa-nikud, kes wabalt tiwalt waenlase paralleelseks jälgimiseks edasi liiguwad.

Kaitse manöwersõjas.

Atakeerija püüd mööda minna ehk haarata sunnib kaitsjat laialist wäerinda oma alla wõtma ja tugewat reserwi pidama. Maakohtadest läbipääsemise wõimaluse lüure näitab õige tõe-näoliselt waenlase piilurite liikumise sihti. Wabade orgude ja lohkuude wahed, milledele tuul lumehanged ette ajanud, kindlus-tatakse ära.

Kindlustustööd on maapinna külmamise tõttu väga takis-tatud (2—2¹/₂ ars.). Lumekaewikuid on kerge ehitada, kuid need woiwad ainult waenlase waatlemistele takistusteks olla. Töötatakse hoolega teede ja ühenduskäikude juures, mis lume-maskiga kaetud on.

Kaewikud kaetakse hagudega ja okstega ning maskeerit-akse lumega. Kaewikute taga on lumetelgid ja -koopad. Suurtükiwägi asub positsioonile, maskeerib suurtükid; tema ülesandeks on suurtükiwäele mõni sarnane seisukoht walida, kust tema oma jalgwäge toetada ja kaitsta saaks. Reserw-osad asetatakse teedele ja sõlmedele ja toimetatakse edasi kohalikkude elanikkude sõiduriistul, missugune liikumine rän-nakkorrast kolm korda kiiremini sünnib, kuna wäeosad ise on puhanud ja wärsked.

Suusameeste salgad.

Kõige paremad suusad sõjawäe jaoks on soome nõnda-nimetatud „julitorneo“ ehk „normaalsed“; pikkus 3¹/₄—4 ars.,

laius 1½—2 wers., millede esimene osa tagumistest laiem on. Walmistatakse saare- ja kasepuust.

Rootsi wäepäälük Delagardi wäes oli 1610 a. sõjas Wene-maa wastu 4000 suusameest. 1718 a. Norra-Rootsi sõjas olid terwed pataljonid suusamehi; Rootsimaal sünnib 1891 a. saadik manöowrite aeg walwe ja patrulli (walweteenistus) teenistus ainult suuskadel. Suusajooks hooste järele on all-pool kirjeldatud. Suuski tarwitatakse Rootsimaal kuulipildujate ja kergete suurtükkide weoks. Praegu töötatakse kokkukäiwate ratsawäe suuskade kallal.

1809 a. sõjas (Wene-Rootsi) tegutsesid mõlemal pool suusamehed. Soome kütipolkudes pidid (kuni 1914 a.) kõik riwisõdurid suuskadel käia mõistma.

Suusameeste koolid: Prantsusmaal (1908 aastast); Inglismaal (suusameeste klubi jagab suuski maakonna arstidele, kirjakandjatele, metsawahtidele); Saksamaal (1890 aastast suusameeste klubi); Austrias — suusameeste pataljonid, ja üleüldse seisab sääl suusaasjandus kõrgel. Häa ettewalmistus suusajooksus toob sõjawäele suurt edu.

Teede parandus talwel.

Maakohtade ja teede lumest puhastamiseks tarwitatakse põhjamil (Soome, Rootsi, Arhangeli ja Wologda kubermangudes ja meil) lumesahku, mis laudadest kokku löödud ninaga ettepoole kolmnurga sünnitawad; seda kolmnurka weab hobune terawat nurka pidi ja kaewab ühes sellega lume kahele poole.

Liig auklist teed parandatakse järgmiselt: küntakse hariliku adraga üles ja pressitakse sõiduga kinni (1900 a. parandati niiwiisi Siberis Omski linna ja waksali wahelist teed).

Warasel kewadel, kui tee pääl tihe aukline kord lund on, küntakse see samuti üles ja pressitakse sõiduga tasaseks (Moskwa all 1910 a. Semstwo tööd).

Iseäralised wõtted talwel.

Suure sõja ajal tarwitasid wenelased Karpaatides edukalt wäikesi saane, millede pääle lõhkew laskemoon oli paigutatud ja mis siis mäest alla waenlase kaewikute pääle juhiti; pääle selle pandi jäämineku ajal Sani jõe le püroksilliini karbid, mis, kui jää nende püroksilliini karbikestega austerlaste

poolt ehitatud silla juure jõudis, jääst kokkusurutult lõhkesid ning nende sillad purustasid.

Wenelased wõtsid wäerinnal „paberist puu“ tarwitusele, missugune wõte jaapanlastelt on päritud. Paberlehed, mis wahaga, parafiiniga ehk raswaga on läbi leotatud, keeratakse pulgaks kokku ja lõigatakse tükikesteks. Mõnest niisugusest tükist, mida taskus wõib kanda, jätkub küllalt, et üht portsjoni konserwe soendada ehk teewett keeta.

Wene wäes tarwitati weel kasukanahast kindaid, läbitikitud jaapani weste ja läbitikitud wateeritud pükse. Need olid palju paremad kui rasked ja kallid poolkasukad. Austria labidaid, millel üks äär sae moodi sakiline, korjasid sõdurid häameelega.

Tegewused positsioonsõjas talwel.

Negatiivsed küljed:

1) Maa külmetab tugewasti ära (2—2½ ars.), fortifikatsioonitööd lähewad wäga aeglaselt; on waja kange, kirkasid ja maa lõhkumiseks plahwatawaid aineid. Wäljapaisatud muld tuleb kohe lumega maskeerida, sest muidu saawad kohe kõik meie tööde käigud waenlase aeroplaanidele teatawaks. Traat-tõketest wõib ainult edasikantawad kohale jätta.

2) Telefoni side parandamine ja uue ülesseadmine on raskem; parem on kui optiline ehk traadita (raadio telefon ja telegraaf) telefon sisse on seatud.

3) Sõdurite warustamine kaitsewäerwi walgete mundritega (ülukuued, mütsi katted ning hooste tekid); tankide, soomusrüstade ja suurtükide kaitsewäerwiliseks — walgeks — ümberwärimine.

4) Sõdurite toitmise eest paremini hoolitseda, nendele sooja warustust ja sooje ruume muretseda.

5) Sõjariistaga on laskmise juures raskem ümber käia (laskmine kinnastes, warukad takistawad, käed on kohmetanud), külm tuul puhub näkku.

6) Kütiste ja ahjude suits annab eluasemete seisukohad wälja.

7) Maastiku tarwitamine on raskem, sest et kaewumine (kaewikud j. n. e.) raske on (kõrgetel lahtistel maa-aladel on wähe lund).

8) Wõitlejate meeoleu on rõhutud; oled kuni kontideni külmetanud, kergelt haawatuna wõib ära külmetada.

9) Langenute matmine on ka raskem. Sakslased paigutasid langenute surnukehad küünidesse ja esimesel hääl juhtumisel weeti nad säält kraamiweo autodel wäeliini seljatagusesse, kuhu kohalikud elanikud ja wangid nende jaoks suured hauad juba walmis olid kaewanud.

10) Üldse nõuab talwine sõjapidamine niisugust moraalselt jõupingutust (ülemjuhatajast pääle kuni reameheni), et kuni XIX aastasajani talwistest wõitlustest loobuti ja mõlemad pooled talwekorteritesse läksid.

Suured lumesajud, suured külmad, sügisesed ja kewadised porised ajad, mis suurtükiwäe ja wooride liikumise wõimatuks teewad, on manöwersõjast positsioonsõja pääle ülemineku üheks põhjuseks.

Positiivsed küljed:

Kui waenlase kindlustatud liinidest läbi murda jõutaks, siis oleks tagajärjed hoopis otsustawamad kui suwel, sest et kindlustatud kohist wäljapõgenenud palju maad taganema peawad, enne kui neil korda läheb ennast kusagil kindlustada ja wastupanema tiakata — ja positsioonsõda wõib manöwersõjaks üle minna, mis läbimurdja poolele, kelle järel initsiatiiv, kasulik on.

Ettewõtte kordaminekuks aitawad iseäranis kaasa:

- 1) Soode ja jõgede kinnikülmamine; tuul mis waenlase poole on; lumi, mis wõimaldab märkamatuult kunstliste takistuste juure pääseda ja neid läbi lõigata;
- 2) kaugelelaskja suurtükiwäe ülejõud;
- 3) suur arw lennuaparaate;
- 4) soomus-aerosaanide tarwitusele wõtmine;
- 5) waenlase wäerinnast ootamatu läbimurdmise näiteks wõiks olla kindlustatud wäerinnast läbimurdmine Riia wäerinnal Mangeli metsa juures 23. detsembril 1916 a.

22/23 detsembri ööl otsustas 12. wene armee juhataja ootamata pääletungiga wäerinda Mangeli metsa juures läbi murda. Wenelaste kindlustatud seisukohad seisid õhtupoolsel Babiti järwe osa juures ja säält edasi kagupoole (Riia ja Miitawi wahel). Sakslaste positsioon oli tugewasti kindlustatud — mõnes kohas 5 rida okastraadi takistustega, igasühes 5—7 rida traattõkkeid. Wangide ülekuulamisel tehti kindlaks, et positsiooni 16. landsturmi rügement kaitses. Wäikest jalgwäe

arwu täiendasid ja toetasid hulk kuulipildujaid ning kerged ja rasked suurtükid. Maakoha metsa raioon oli soine, kuid kinni külmanud ja lumega kaetud.

Sakslastele pääletungimiseks oli määratud: 1-ne ja 2-ne läti kütibrigaad, kusjuures pahemalt poolt (s. o. kagust) 14. siberi kütibrigaad pääle pidi tungima. Parem lahingu jaoskond seisis 2 patal. 3 rüg., keskmine 1 patal. 3 rüg. ja pahem 1 rügemendist (3 pataljoni) koos; reserwis seisis 2-ne ja tema järel 4-as rügement. Wenelaste ülesanne oli waenlase wäerinnast kirdepool Mangeli metsa läbi murda. Seks koondasid nad endid oma ja sakslaste kaewikute wahele. Pääletungi 23. dets. ööl, just pühade ajal, sakslased ei oodanudki — pääletung oli äkiline. Juba tähendatud päewa hommikust pääle möllas torm, mis kawatsetud äkilise pääletungi kordaminekuks kaasa aitas. Kaks päewa warem tegi 1 rügemendi ülem luurkäigu, et läbimurdmise piirkonda ja traattökkeist läbi pääsuteid ära märkida. 23. detsembril kell 3 öösel asusid wäeosad lähteseisukohale waenlase kaewikutest 200 sammu kaugele. Hommiku kella 6-ks olid luurajad 5-el traattökke ribal käärde abil läbikäigud sisse murdnud ja wäeosad algasid pääletungi, mille järele kõik wene patareid tule awasid. 5 minuti pärast oli 1-ne kaewikute liin ja kindlustatud sõlm kirdepool Mangelit wenelaste käes, ja 3. rügemendi pataljon, kes sakslaste kaewikuid mööda paremale poole liikus, $\frac{1}{2}$ tunni jooksul Mangeli metsa oma alla wõtnud.

Sakslased panid toime mõlemal tiival wasturünnaku. Wastutegawuseks oli nende poolt üks kompanii kuulipildujatega määratud. Edasi oli üks werst I liinist eemal 1-sel rügemendil waenlase reserwidega kokkupõrge, keda tugewa tikuwõitluse järele taganema sunniti. Kella 9-ks wõttis 1. rügement Skangeli ära, sai saagiks kaks rasket patareid, kuulipildujaid, wange ja mitu sakslaste blokkhausi.

Algas sakslaste paaniline taganemine, kuid wene reserwid ei läinud õigel ajal järele, andsid waenlasele aega ja võimalust uusi tugewaid wäeosi juure tuua ja wastutegewust alata, nii et hiilgaw läbimurdmine oodatud tagajärgi ei annud.

Pää kompaniide liikumist tähendati ühe rohelise raketiga, wasturünnakut — ühe punasega; suurtükitule algust — kahe punase raketiga.

Nii oli läbimurde aluseks ootamatus — äkilisus; maastik oli külmade tõttu igalpool läbipääsetaw; lumetuisk aitas koonzumisele ja rünnakule kaasa.

Et atakeeritawat piirkonda mitte kohe selgelt wälja anda ja waenlase reserwidele waba liikumist wõimaldada, tuleb suur-

tükituld mitte ainult teatud läbimurde piirkonnas, vaid laialisemalt väerinna pääle awada.

Oma reserwid peawad automaatselt läbimurdjale grupile järgnema, sest wastasel korral ei jõua nad õigeks ajaks kohale. Kaitsja peab oskama kiirelt reserwe juure anda (kaugest seljatagusest kohalikkude elanikkude weoabinõudel), peab hoolas olema, iseäranis siis, kui ilm halb on; kindlustatud väerinna kaugel seljatagusel peab rida wastupaneku sõlmi olema „positsiooni asutamiseks, et juhtumiste wastu karanteeritud olla“, sest et talwel ennast uuesti kiirelt sissekaewata ja kindlustada raske on.

K o k k u w ô t e.

Nii on talwise lahingu elemendid :

- 1) maastik — millel mõnikord lahinguks hoopis wastu pidised omadused on;
- 2) inimene — on kõigis oma tegewustes takistatud. Uued liikumisabinõud: suusad, saanid, aerosaanid;
- 3) sõjariist — temaga töötamine on raskendatud;
- 4) aeg — — on lühikese päewa tõttu piiratud; sõjavägede tegewus oleneb ilmast; lumi, jää, külm ja tuul on takistusteks.

Ülalpool tähendatud, suuremalt jaolt halbade muudatuste ühinemine lahingu elementide omadustega sünnitab taktilisele tegewusele takistusi, — see sünnib aeglasemalt, kuna ta mõnikord mõneks ajaks hoopis katkeda võib.

Suurte järwede poolt rikaste maastikkude, soode ja mere-lahtede kinnikülmamise tõttu wõiwad strateegiasse uued operatsioonilised sihid tekkida, mida järgmisel korral läbi waatame.

Trotski sõjawäe poliitika.

Hiljuti ilmus Wenemaal L. Trotski broshüür päälkirjaga: „Sõjawäe ehituse ülesanded ja perspektiivid“. Trotski ei ole praegu mitte üksi sõjawäe ülemaks juhiks, waid ka terve majanduslise elu juhiks ühendatud nõukogude wabariigis, mispärast siis ka mitte ilmaaegne pole meie lugejaid nende põhimõtetega tutvustada, mis meie idapoolsel naabril põhjapanewa tähtsuse omanud ja osalt ka juba ellu wiidud.

I.

Sõjawägi ja majandus.

„Sõjawäe loomingu ala — ütleb Trotski — on alati olnud plaanikindel tööala: ka kodanlised riigid ei luba siin mingisugust wõistlust ega era initsiatiwi, igatahes tööliste era initsiatiw, mis selleks oli sihitud, et enda klassi huwides sõjariistu panna, sai alati halastamatult kodanliste walitsuste poolt maha surutud. Sõjawäed omawad igalpool tsentraliseeritud iseloomu. Sõjawäe suurus määratakse alati juba ette ära mitte ainult oma terwikus, waid sõjariista liikide järele. Terve sisemine sõjawäe kondikawa töötatakse walmis seaduse eelnõude järele, s. o. esialgsete organisatsioonide ja majandusliste kawade järele. Nagu teada, ei sega see sugugi initsiatiwi ega loomiswõimet, kes sõjaasjanduses ja iseäranis weel sõjaajal intensiivselt töötawad. Tsentraliseeritud, plaanikindel ja läbimõeldud ning normeeritud kodanline sõjawäe organisatsioon oli alati suuremaks argumendi jõuks kodanlise filosoofia wastu eraettewõtte, turuwõistluste ja teiste sarnaste jõudude suhtes.

Teiseks sõjawäe iseäralduseks juba wanast ajast saadik on olnud liigutuste, wõtete ja wahekordade „taylorisatsioon“, s. o. kõigi tegewuste erielementide täpikäälne läbitöötamine, et saada suuremat tagajärge. Mõtlematu marssimine ei räägi sellele sugugi wastu: esiteks sellepärast, et see oli omast kohast lollikstegemise psüühiline meetod; teiseks sellepärast, et iga meetod ja wõte teatud tingimustes wiiakse absurdini wälja, ta muutub juba enda eituseks.

Riiklises tegewuses läheneb ainult üks asi sõjaasjandusele enda tsentraliseeritud kawakindla iseloomuga: see on raudteeasjandus. Siin ka ei lubata kahe rongi „wõistlust“ ühedel ja samadel rööbastel, samuti ka paralleelselt minewail liinidel. Siiski wõib raudteeasjanduses laial ulatusel tarwitusele tulla era „initsiatiiv“, s. o. era omandus, olgugi riikliste plaanide raamides.

Praegune plaanikindel raudteemajandus on mõeldaw ainult sotsiaalsete põhijoontega riigis. Puhttööstuslistes asjus plaanikindel algus on piiratud üksikettewõtetega, ehk on jälle teatud ettewõtted ühendatud (sündikaat) ja juba ühe sündikaadi wahekord teisega määratakse ära turgude wõitluste seadustega. Plaanikindel reklamentatsioon laiemas masstaabis ja sunniwõisiline tööstuslistel ja kaubanduslistel aladel oli tarwitusel ainult sõjaajal, kui oli tarwis terwet majandust suure sõjawäe ülespidamiseks koondada.

Nõukogude riigi seisukord majanduse suhtes on täiesti eriline. Töölise klass sai oma kätte mitte ainult raudteed, waid ka kõik tähtsamad tööstusabinõud. Sellepärast omab kawakindel algatus tööstuse aladel meie juures ka nüüd palju suurema mõju ja leiab palju enam aset, kui kapitalistlikes maades. Uus majanduse poliitika lubab wõistelda riiklistel ettewõtetel turgude wahekorra põhimõtete alusel, kuid see ei esine mitte kui üldine päästja, kui üldine seadus, waid ainult nendes piirides, missugustes riigil weel wõimalik pole kawakindlate eelkawadega teatud küsimuste reguleerimist lahendada. Turu laienemine meie juures ei tähenda mitte seda, et kawakindel algatus peaks wähenema, waid seda, et töölise riigi kawakindel algatus peab opereerima materjaalsete massi wäärtuste kaswuga. Meie ülesehituse laialist ajaloolist edu mõõdetakse sellega, et kawakindel algatus, mida kaugemale seda enam, hakkab arenema turu algatuse kulul. Juba kindla ilme omandanud riikiline reguleerimine peab lõppude lõpuks kui mitte homme ja ülehomme, siis hulga aastate järele wälja jõudma tsentraliseeritud majanduse nagu ühise terwiku juhtimisele. Iseenesest mõistagi, et sotsialismi laienemise puhul ka laialdased majanduse harud kohapäälsete ettewõtete lahendada antakse. Kuid see

kompetentsuste jagamine pole mitte traditsioonide produkt, vaid juba läbimõeldud plaani pääelement.

Nagu juba öeldud, on kodanlise riigi sõjawäel kõik need omadused, mida kodanline mõtlemiswiis sotsiaalmajanduse süsteemile ette heidab: sõjawäes on kõik seadustega ette määratud, näit. igasuguste määrustikkudega, koosseisudega, tabelitega, isegi nõopide arv sõduri pesul. Kuidas seisab siis asi kawalise algatusega punawäes? Selles asjas on nõukogude wabariik kodanlistest riikidest väga palju maha jäänud. Pole ka ime: sest meie hakkasime sõjawäge peaaegu mittemillestki ehitama, kui mitte lugeda seda materjaalset osa ja rahwa seas äraauranud sõjaharjumusi, mis endiselt walitsuselt pärandasime. Meie sõjawäe esialgne kasw oli kawakindlale algatusele täieliseks wastandiks. Wäeliinidel improviseerusid uuesti terwed diwiisid, rügemendi täidesaatwad komiteed komplekteerisid enda arusamise järele rügemente, kompaniisid, eskadrome ja salku. Juhitumise ja warustamise aparaadid siginesid tarwiduse järele ja wäljendasid enda struktuuris igasugust organiseerimise fantasia. Kõik algusest lõpuni polnud muud kui kollektiivne improviseatsioon. Kui tööliste klassil poleks jätkunud selleks initsiatiivi ega energiast, oleks rewolutsioon hukkunud.

See aga ei tähenda weel sugugi, et improviseatsioon jääb wõidurikka rewolutsiooni ainukeseks ja põhimetoodiks.

Hoopis ümberpöördukt, sotsiaalne rewolutsioon läheks hukka, kui tahetaks improviseatsiooni kui ülesehituse abinõu soowitada.

1920 a. detsember oli laialise demobilisatsiooni ja wäewähendamise ajajärk, kus selle aparadi kokkutõmbamisele ja ümberehitamisele asuti. See ajajärk kestis jaanuarist 1921 — jaanuarini 1923 a. Maa- ja merewägi wähenes 5.300 000 kuni 610.000 mehe pääle. Wäewähendamine sündis üksikute kaunis juhuslikkude etappide wiisi, kus pääpõhjuseks muidugi oli majandusline seisukord. Wõib öelda, et sõjawägi wähendati samas improviseatsiooni korras nagu ta ehitatigi. Muidugi oli see teatawas mõttes mõõdapääsmatu. Polnud ju kuidagi võimalik ette ära määrata meile tarwisminewat wäesuurst kalendrilise programmi järele, sest et terve olukord, sisemine ja rahwuswaheline, oli alles kujunemisel, päälegi oma tähtsamates joontes jällegi meie wäewähendamise mõjul. Sellegipärast ei wõi mitte tähendamata jätta, et sel alal olid suured wead tehtud. Ettenägewust sagedasti polnud sääligi, kus seda oleks wõinud olla. Juhuslikud kokkutõmbamised wähendasid demobiliseeritawa wäe meelekindlust, ja ehk nad küll kokkuhoidmise põhimõttega läbi wiidi, töid nad üleliigseid

materjaalseid kulusid. Maawägi ühes merewäega wiidi 1923 a. märtsiks määratud raamidesse. Selle aja jooksul oli suur sõjawäe majanduse parandamise organiseerimistöe ära tehtud. Kõigepäält loodi teataw wahekord koosseisu tehnika walitsemis-organaanide wahel. Juba eelmine punawäe ajalugu annab nii kaswu kui wähendamise suhtes õiguse tõendada, et sõjawäe struktuuris on weel paljugi äraiganenut, läbimõtlematut ja wäljatõotamatut, kiirel käel kokkuseatud improwisatsioon-ajajärgu tööd.

Mitte ainult tehnikawallas, waid ka meie endi katsete süsteemis ja sõjawäe wormide organisatsiooni korralikkuses oleme meie wäga palju kodanlistest riikidest maha jäänud. Nende töös sellel alal on palju rohkem reegli-pärasust ja kawakindlat tööd. Meil tuleb weel hullu-pööra töötada, etnendega ühe pulga pääle tõusta“.

II.

Milles meie ette jõudnud ja milles maha jäänud oleme.

„Ei tähenda weel sugugi, nagu oleksid kõik paremused kodanlistel sõjawägedel olemas,“ ütleb Trotski. Ilma et enesetele meeldida tahaksime, wõime tõendada, et see nii pole. Sõjawägi pole mitte ainult tehnika ega mõni organiseerimise worm, waid on kõigepäält teatud kõlbline üksus. Määrustikud, koosseisud, päewakäes — kõik need reguleeriwad inimeste wahekorris ainult ühe kolmandiku osa, wõib olla ka ühe küm-nendiku: distsipliini wormaalsed elemendid toetuwad psüühiliste aluste kokkukõla pääle, mis end seltsimehetundes ja õiguses wäljendab. Selles wallas on meil tingimata ülekaal; selle ülekaalu määratu suur masstaap, wõib olla, ei lase end weel hästi meie keskel wälja paista. Mõõdunud rewolutsiooni-lisi sõdu olime sunnitud pidama siis, kui walitses korratus transpordi alal ja linnades suur nälg.

Talupojad sageli kõhklesid, kas toetada nõukogude walit-sust wõi minna tema wastu. Intelligentid suuremalt osalt saboteeris rewolutsiooni. Sõjawäe ülemate hulgas oli äraand-mine harilikuks nähtuseks. Poolteise — kahe aasta jooksul on neis asjus aga suuri edusamme tehtud. Laialistes talu-rahwa ringkondades on nüüd praeguse walitsuse kohta sarnasele seisukohale asunud, et see riigikord wõib küll wigu ja ka

ülekohut teha, aga oma põhijoontes on ta ainukene kord mis talupojale ja töölisele koostöötamise võimalikuks teeb Terwe rahwa silmis on kommunistline partei saanud uue korra alustoeks. Intelligents omas suuremas enamuses, ehk vähe-malt omas elujõulisemas osas on oma seisukoha nõukogude walitsuse suhtes muutnud. Ka kirik on oma lippe wahetanud, uuele korrale sõbralikumaks saades, ning jutlustab, et see on ikka kord, millega praegu rehkendama peame, „palju, palju aastaid“.

Selle aja jooksul on meil wäljakaswanud ja täieneb jär-jest uus sõjawäe juhatus, kes end tihedalt talupoegade ja töö-liste massidega läbi on põiminud. Kusagil pool maailmas, ka enne rewolutsiooni, ei wõi olla niisugust sõjawäge, mis oma meeleolu poolest nii ühtesulanud oleks kui meil. Kusagil pool maailmas ei ole ega wõigi olla sarnast sõjawäge, mis rahwaga nii lähedalt seotud kui meil. Kusagil mujal maailmas pole praegu wõimalust rahwamiilitsa süsteemi pääle üle minna. Meil on aga seks juba algus tehtud. Ja kuigi meil see üleminek wähehaawal sünnib, siis pole ses mitte poliitilised põhjused mõõduandwad, waid tehnilised ja organiseerimise küsimused: asi on uus ja niiwõrd suure tähtsusega, et meie ei taha astuda teist sammu enne kui esimene kindlustatud. Meie moraalse ja poliitilise ülekaalu hindamiseks wõime tuua reaktsiooni Kersoni üleskutse pääle Inglismaal ja meil. Sääli ei kutsunud Kersoni sammud wälja mitte ainult Inglise parla-mendi opositsiooni protesti, waid ka töölistemassi pahameele. Nõukogude diplomaatia ülalpidamine leiab samas küsimuses terve rahwa ühist lahutamatut poolehoidu. Ja see pole mitte pääliskaudne „kroonu“ üksmeel, nagu seda mõned demokraat-likud emigrandid tõendawad, ei, see on wastuwaidlematu rewolutsiooni kapitaal — wõit. Selle kapitaali najale rajame meie kõik, ka oma punawäe. Juhtumisel, kui meile tule-wikus mõni sõda pääle sunnitaks, tõotab meie poliitiline ja moraalne ülekaal paljugi ühise nõukogude wabariigi kasuks.

See meie pää-eesõigus, mille sotsiaalne pööre meile wõi-maldanud, annab meile wõimaluse mitte ainult julgelt tule-wikku waadata, waid lubab kartmata meil praegusi organisat-siooni, tehnilisi ja muid puudusi paljastada. Meie oleme siiski wäga palju maha jäänud. Sõjawäe tehniline tasapind näitab riigi enda üldmajanduslist pinda, tööstuse seisukorda. Töös-tuse parandamise küsimusega ongi nõukogude wabariigi ole-masolu pääsõlm ja üldse tulewiku arenemine otsekohe seotud, esimeses joones aga just tema kaitse.

Mis tähendab 600.000-ne sõjawägi meie maa-ala ja rahwa arwu juures? Mitte sugugi rohkem kui sõjaaegne kaader; osalt strateegiline kaitse, osalt, võib olla, tarwisminew löögi awangard, kuid kõigepäält siiski sõjaaegsete vägede kaader. Kaader on aga ainult üks tingimustest. Pääle selle on tarwis weel otstarbekohane mobilisatsiooni süsteem ja komplekteerimine, mis hästi läbimõeldud, ärajaotatud ja läbitöötatud, mis wastaks nõukogude iseäralustele ja võimalikkudele waenlaste löökidele. Edasi on tarwis otstarbekohane lahingu ja muu warustuse süsteem luua, mis kõlbaks terweks wõitluse ajaks ja mis wõidu saawutamiseks tarwilik.

Need on need kolm põhielementi, poliitiline töös wälja arwatud, millest tulewiku sõjas punawäe töö on tingitud. On täiesti arusaadaw, et meie kõige raskem on tehnika küsimus, mis praegu juba väga keeruline ja ikka keerulisemaks ähwardab minna. Meil on väga kehwa lennuvägi, meil puuduwad keemilised sõjariistad, meil on kehwad soomusjõud, meil on wilets suurtükiwägi, meil puudub inseneriwägede tarwisminew warustus, meil on transportabinõud halwad, nii puhtsõjalised kui üldriiklised. See kõik on kahtlemata tõsi. Meie waenlased teawad seda ja meie ise tunneme seda igapäew. Mingisugused imehüpped pole siin võimalikud. Kõigepäält peame meie oma tööstust tõstma ja arendama. On tarwis, et riikline tööstus annaks sõjawäele lähemal kuudel ja aastail maksimumi sellest, mis ta anda võib. Ei wõi aga majanduselt nõuda ülejõukäiwat ohwrit, s. o. seda, mis ähwardaks häwitada tööstuse arenemist ja lõppude lõpuks häwitaks ka sõjawäe. Meie üldriiklise plaani kõige tähtsam ülesanne praegusel ajal on see, et ära määrata seda äärmise jõupingutuse piiri, mida majandus riigikaitsele võib anda. On tarwilik, et sõjawäe ülesehitamise tempo wastaks riigi majanduslise arenemise tempole. Ses suhtes teelt ära eksida tähendaks riigikaitse wõime häwitamist. Mõistagi, et hulga aastate pääle majanduslise arenemise tempot raske on ette arwata, kuid olugi teatawa umbkaudsusega peame selle kindlaks määrama, et siis tulewikus katsete najal kontroleerida warem kindlaks määratud kawasid ning neisse tarwilisi parandusi kanda“.

III.

Kawakindel töö.

„Meie tahame siin — ütleb Trotski — kawakindla töö küsimuse juures peatada. Nõukogude ülesehitamise lähem

periood algab ses sihis, et improviseerimise „nagu silmale paistab“ üle minna süstemaatilise töö pääle, kus laulatuslikud ja kindlaks määratud kawad olemas. See on küsimus, mille kallal weel kõik selgelt järele mõelnud pole. Ühed panewad pahaks ja küsiwad: „Kas ikka meist kõneldakse, et meie juhuslikult töötame“!.. Teised awaldawad jällegi, ümberpöördukt, plaanikindla töö wastu umbusaldust — ning lasewad sääljuures paista, nagu oleks nende umbusaldus riigitarkuse ja reaalrewolutsiooni wiimane sõna. Wahest jälle tarwitawad ühed kui teised mõlemaid argumente. Kui kõigist neist mõtetest, mis plaanikindla töö kohta awaldatakse, odawad lööksõnad ja rumalused maha arwame, siis jääb terwest kriitikast ainult üks mõte järele, — et see kõikulatuslik, uniwersaalne ja „karm“ plaan pole meile jõudu mööda. Näib, nagu wõiks sellest plaanist üksi jutt olla. Kommunistlise partei XII kongress andis plaanikindla majanduslise ülesehitamise kohta otsuse, mis kõik sarnased wasturääkimised ära pühib ja põhimõttelise tähtsuse sõjalises töös omandab. Kongressi resolutsioon ütleb, et „Nõukogude Wenemaal, kus tööstuse ja transpordi pääabinõud ühe peremehe — riigi — omad, peab wiimase aktiivne waheseegamine majanduslisse ellu omama kawakindla iseloomu. ja arwesse wõttes, et riik kui peremees ja omanik pääosa mängib, omandab kawakindel algatus juba algusest pääle wäga suure tähtsuse. Mõödunud katsed aga näitawad, et sotsiaalse majanduse plaani ei wõi meie mitte a priori, teoreetilisel wõi bürokraatilisel teel wõtta. Sotsiaalse majanduse tegelik plaan, millesse kõik tööstusharud ja nende wastastikused suhted mahuwad, samuti ka kogu tööstuse ja põlluharimise wahekorid, on wõimalik ainult kuj pikaajaline ettevalmistawate majandusliste katsete resultaate natsionaliseerimise alusel, mis nõuab alalist pingutust, et mitmesuguseid tööstuse harusid kokkukõlasse wiia ja nende resultaate õieti arwestada“. Ja edasi: „Tarwis on kõige kindlamal kujul ära pühkida nii keskwalitsuse kui kohalikkude walitsuste katsed, milles tahetakse üht wõi teist otsust kaudsel teel kätte saada, kas rutulises, edasilükkamata, ehk improviseerimise korras, wadates nende katsete kui majandusliste etteawatamatuste ja kui kõige kahjulikumate partisaaniliste administratiiv ja nuste pääle.

Iga walitsuse töö edu hinnatakse selle järele, missugusel mõõdul ta oma kawatsused ja ettepanekud õigel ajal Riigiplaanile (Госплан) ära annab nende igakülgseks läbitöötamiseks ja kokkukõlastamiseks. Seda enam peame aga jälle Riigiplaani töö edu sellelt waatekohalt hindama, kuiwõrd ta oskab majan-

duslisi küsimusi üles wõtta, homset päewa ette näha ja awatleda üksikuid walitsusi kokkukõlastama töid nii eelarwetes kui praktiliselt neil aladel, mis seda kõige enam waja-wad.

On tarwilik Riigiplaani kaudu wõidelda igasuguste ajutiste ja juhuslikkude komisjonide wastu, kes muudkui uuriwad, juhiwad, kontroleeriwad, walmistawad ette jne. ja sellega kõige suuremaks paheks on meie riigi elus. Tarwis on normaalse-tele ju alalistele organidele wõimaldada töötegemist. Sellega ainult parandame wiimaseid ja arendame neis tarwilise painduwuse igakülgses töös alaliste kogemuste põhjal.

Sõjaasjanduses on partisaaniline administratiiv töö, samuti ka komisjoniline kodutööstus (комиссионное кустарничество) weel vähem mõeldaw kui mujal. Oiged kawatsused, apraadi osawus ja täitmise täpipäälsus — need on tõsise, tööka, öko- noomse ja tegewa töö põhielemendid.

Nende elementidega naljatada ei wõi kusagil, päälegi weel sõjaasjanduses“.

IV.

Eelarwe, tehnika, warustamine.

„Kõige päält, — ütleb Trotski — on tarwis praegust kaad- rilist sõjawäge saja protsendi wõrra kõiksugu asjadega warus- tada. See küsimus ei tarwita meil enam mingisugust arene- mist, waid ainult täitmist. Paralleelselt sellele, aga juba teisel joonel, peab mobilisatsiooni tagawarade kogumine minema, millest jätkuks, et juba palju suuremat sõjaaegset wäge warustada. Need kaks küsimust ei wõi muidugi mitte mõne kuu jooksul lahendatud saada, samuti ka mitte ühe eelarwe- aasta jooksul. Palju rikkamad riigid kui meie tarwitasid kaitse- wägede suurendamiseks ikka spetsiaal sõjawäe eelarwet, mis mitte ühe, waid kuue — seitsme aasta jooksul läbiwiimiseks määrati. Et meie alles nüüd oleme oma maa- ja merewäe süstemaatilisele ülesehitusele asunud, siis seda enam on meile see meetod tarwilik. Riigi majandus kaswab ja on põhjust arwata, et see arenemise tempo ikka ja ikka tõuseb. On ka päewaselge, et riik oma kaswawatest sissetulekutest suurenewa osa riigikaitse pääle kulutada wõib. Sellepärast wõime loota, et meie sõjawäe eelarwe lähemal aastail, olgugi wähesel mõõ- dul, kuid kindlal sammul saab kaswama. Selle eelarwe pers- pektiivi, wälja arwates üksikasjaliselt riigi ressursse ja tegelikke wõimalusi, peame meie sõja ja sõjatööstuse plaani aluseks

wõtma. On tarwis mitmesuguste sõjatööstuste harude wahel teatud proportsiooni alal hoida nii jookswa warustuse kui ka mobilisatsiooni suhtes. Tähendab, sõjawäe jooksew ülesehituse kawa, mobilisatsiooni kawa ja sõjawägede loomine sõjaajal tulewad sõjatööstusega kokkukõlastada, kuna wiimane jälle riigi üldtööstuses lahutamata lüüna peab esinema. Pikaldane, ütleme wiieaastane sõjajõudude arenemise kawa jaguneb loomulikult jälle mitmesse erikawasse, wäeliikide järele pää- ja abikawasse. On tarwis hoolega ülalnäidatud eelarwe progressiooni piirides läbi töötada kõik erikawad, mis otstarbekohaselt maa- ja merewäe sisemiste tarwiduste pääle oleksid jaotatud.

Meie kõnelesime juba pää- ja abiwäeliikidest. Meie aja iseärsus ongi see, et abiwäeliigid ruttu esimese järgu tähtsuse omandawad. See oletus maksab kõigepäält lennu- ja keemiawäe kohta. Lennuasjandusel puuduwad iseseiswad häwitamise abinõud: ta tarwitab siin kas dünamiiti ehk kuulipildujat, luues sellega wiimastele uue tegewusala. Keemia on aga saanud iseseiswaks sõjariistaks, kihwtitamise abinõuks. Meie ei waatle seda küsimust mitte inimlikkuse seisukohast. Mis on inimlikum: kas inimest maha lasta, teda puruks lasta, tükkideks raiuda, läbi pista, uputada wõi kihwtitada — selle küsimuse jätmise terwelt Rahwaste Liidule ja Canterbury piiskopile järelmõtlemiseks. Wiimane sõda näitas selgesti, et kõik rumalad humaansed kitsendused sel alal esimese suurtükipauguga tuulde lendawad. Ja tulewikus, seni kui praegune olukord muutunud, s. o. seni kui kodanline üliwõim murtud pole, ei wõi ühendatud nõukogudel teist teed olla kui: silm silma ja hambahamba wastu.

Meie tehnilistest muredest nihkub esimesele plaanile lennuasjandus. See ülesanne kergendub aga sellega, et lennuasjandusel on weel määratu suur majandus-kultuuriline tähtsus, mida ei wõi aga suurtükkide ega lämmastawate gaaside kohta öelda. Siduda sõjalennuasjandust eraalgatusega tähendab kokkukõlastada sõjawäe lennuasjanduse ja „Õhulennu Sõprade seltsi“ ning „Wabalennu“ programme. Algus selleks ongi juba tehtud. Poleks sugugi õige, kui katsuksime era lennuasjandust suruda sõja-lendmasinate tüüpide ja skeemide raamidesse. Selle wahe, mis nende kahe algatuse wahel ilmsiks tuleb, peame katsuma juba warakult kinni toppida, nii et lõppude lõpuks siiski wõimalikult ühetüübilised masinad saaksime ja et walitseks täieline kokkukõla kõigis lennuasjanduse organisatsioonides. Era lennuasjandus peab sõjalisele reserwiks olema. On arusaadaw, et meie siin asja üksikjooneliselt puudutama ei hakka. Sellest, mis öeldud,

selgub küllalt meie tulewane tegewuse siht. Ja kõigepäält on ka weel see selge, et ühendatud nõukogude riigi kaitse oleneb wahetult riigi tööstuse arenemisest.

„Plaan on ju iseenesest küll ilus asi — ütlewad mõned —, siin hulgas ka sõja ja sõjatööstuse ülesehituse plaan, mis wiie aastaga läbi wiia kawatsetud. Aga kuidas on siis lugu, ku waenlase hoop enne seda tähtaega juhtub tulema? Mis siis teha, kui sõda äkki warsti algaks?

Kas poleks mitte tarwilik juba warem erakorralisi abinõusid tarwitusele wõtta selleks, et juhtumisel, kui sõda ootamata algaks, wähegi walmis olla?“ Sarnased arutamised pole sisuliselt muud midagi kui maskeeritud kõrwalekaldumine kawast. Kawakindel töö seisabki selles, et arendada sõjaasjanduse pääelementide wajaduslist proportsiooni. Ja täiesti arusaadaw on ka see, et ükskõik millal meil sõda lahti peaks minema, meie ikka rohkem oleme ettewalmistatud siis, kui eelolew töö plaanikindlalt on tehtud. Nii üldmajanduslist kui sõjalist plaani peame muutma muidugi siis, kui sõda pääle algab. Kuid selle plaani muudame selleks, et teist asemele panna. Meil peab ju tagawaras olema weel tööstuse ja terve riigi majanduse mobiliseerimise plaan, selleks juhuseks kui suurem sõda tuleb, ja uus sõda, kui ta kunagi lahti puhkeb, saab tingimata suur sõda olema“.

V.

Punaarmee ja rahvusline küsimus.

„Meie sõjawäe korraldamise küsimus — ütleb Trotski — peab praegusest pääle weel rohkem kui warem selle faktiga rehkendama, et see riik, mida punawägi peab kaitsema, pole mitte harilik riik, waid terve kontinent, et meie riik pole mitte rahvusline wabariik, waid rahvusliste wabariikide liit. Kodanlikes sõjatules polnud see fakt selgesti nähtaw, ja järeldusi, mis sellest tehti, ignoreeriti wahel hädapärast, wahel aga ka meelega. Praegune nõukogude liit astub telkides elamise seisukorrast rohkem kindlamasse olukorda. Rippumatute ja autonoomsete wabariikide wastastikused suhted liidu raamides omandawad ikka rohkem kindla ilme. Nõukogude riikluse konstitutsioon omab selgesti wäljendatud liidu iseloomu. Kõige materjaalsem lõpetatud ja wastuwaidlematu riikluse wäljendus on sõjawägi. Kui nõukogude riikide liidu ehitusega ka sõja-

wäe ehitusse ehk selle meeolusse ebakõla pääseks, mis omakorda rahwa klassilisi ja rahwuslisi elemente wastu peegeldab, siis oleks juba sel ebakõlal, seda enam aga weel wastulu kõiige halwemad tagajärjed esiteks sõjawäe, siis juba terwe riikluse kohta. Meie sõjawägi pole mitte Suur-Wene sõjawägi; see on suure liidu sõjawägi, mille keskkohaks Suur-Wene on. Suur-Wene proletariaadil on rewolutsioonilises wõitluses ja sõjawäe korraldamises kõiige suuremad kogemused. See asjaolu paneb neile kõiige suuremad kohustused pääle, kuid ei anna sääljuures mitte rohkem õigusi kui teistele. Kõik teised rahwused liidus, kes warem tsaari- ja kodanlise walitsuse poolt rõhutud olid, wõtawad juba nüüd ja saawad ka tulewikus osa wõtma seltsimehelikust koostötamisest Suur-Wene proletariaadiga, wõtawad wastu tema ideelist ja materjaalset abi, tema nõuandeid ja näpunäiteid. Nad ei salli aga Suur-Wene komandot; juba selle kõla on neile wastik, sest ta tuletab endist rõhumise aega meelde.

Kui see riigi üldise aparaadi kohta tõde on, siis sõjawäe kohta weel sadakorda rohkem. Iga vähem kui wõltsolek, iga vähemgi seltsimehelikkude suhete rikkumine, niisama iga vähemgi sõjawäe ja tema osade wahelise wastastikuse usalduse rikkumine mõnede nõukogude liidu rahwusliste osade poolt omandaks hukkawa iseloomu.

See jääb ka siis tõeks, kui küsimuse juure läheme ainult riigikaitse seisukohast. Suur-Wene liidu tuum (ядро) on rahwusliste nõukogude ja mitterõukogude wabariikide rõngaga täiesti ümber piiratud, ja need wabariigid, mis „ühisel ja jagamatul“ territooriumil üles on torganud, lämmastasidki wiimase osalt sellepärast, et see ühtlusest ja jagamatusest nii kõwasti kinni hoidis. Wõimalik wäline hädaoht nõuab juba lihtsalt geograafilise seisukoha pärast eestkätt nõukogude liidu äärmiselt rahwuslisi wabariike. Kui rahwusliste wabariikide rahwamasside ja punawäe wahel wõõrastaw wahekorid walitseks, rääkimata weel waenulikkusest, — saaks riigikaitse küsimus wõimatuks ja punawäes algaks ärte päält tsentrumi suunas mädanemine. Seda wõisime meie imperialistlikes sõjas Austria-Ungaris ja tsaariaegsel Wenemaal tähele panna. Ainult nõukogude nime ümbernimetamisest, nagu seda mõned tõmbimõistusega inimesed ja Karjääritegijad arwawad, ses suhtes üksinda ei aita: on waja luua kõiige kaugemale ulatawamaid muudatusi põhiwahekordades ja sidemetes. Missugune tee on seks olemas? Esiteks on tarwis juba nüüd rahwusliste osade ja wägede moodustamise eeltingimisi looma hakata. Sellel seisawad küll wäga suured raskused ees. On ju nõukogude liitu kuulu-

watel rahwastel mitmesugune kultuuriline ja majandusline tasa pind, mitmes wabariigis keeruline rahwaste gruppeerimine, ja lõpuks puudub mõnel rahwusel minewikus sõjawäeline ette walmistus täiesti. Neist raskustest üle hüpata ei wõi, waid neid tuleb süstemaatiliselt ära wõita. On waja alata õiglaselt seatud sõjawäe õppeasutuste wõrguga, mis kohalistele oludele ja rahwuslistele iseäralustele wastaks ning suudaks tulewikus rahwuslistele wägedele tarwisminewat kaadrit ette walmistada. Sama ajal on waja, shablooni kõrwale jättes, põhjalikult ära õppida need tingimused ja wormid, millega wõraid rahwaid wõiks sõjateenistuse kohustusi kandma panna. Enesestki mõista, et seda tööd ei tule mitte üle rahwusliste wabariikide päade toimendada, waid wastuoksa, nendega lähemas kontaktis ja nende riikliste ja parteiliste aparaatide kaudu. Eriiselt peab wabariigi Rewolutsiooniline Sõjanõukogu Sotsialistlise Nõukogude Wabariikide Liidu Rewolutsiooniliseks Sõjanõukoguks muutuma ja mitte ainult nime poolest, waid sisuliselt, s. o. oma koosseisu ja töö metoodide poolest. Rahwamiilitsa süsteemi arendamine annab wõimaluse katkematut sidet luua sõjawäe ja rahwawahel, wiimase rahwuslise mitmekesisuse pääle waatamata. See on aeglane protsess. Sellega paralleelselt peab minema hoolas kaswatusline töö seni kuni praegusel punawäel selge arusaamine tekib sellest, et tema on rahwusliste ja autonoomsete wabariikide liidu sõjaliseks jõuks. On waja süstemaatiliselt järeleandmatult, kindlasti, wäsimata — ja kus waja, ka halastamata — rahwuslised eelarwamised laiali ajada, mis muud pole kui showinismi, kõrksuse ja kõikwõimsuse pärandus. On waja et punawäe osad ja kõigepäält nende poliitiline ja riwi ülemus tunneks selle rahwa iseäraldusi, tema iseloomu ja ajalugukelle keskele ta paigutatud. Sõjawäeline tsentralisatsioon niiwõrd, kuipalju see sõjaasjanduse wajaadustest oleneb, tuleb nõnda läbi wiia, et kohalik rahwas ja kõigepäält selle haritud kihid tsentralisatsiooni tegelikust wajaadusest aru saaksid. Selleks on aga tarwis, et sõjawäe walitsus ise endale aru annaks, missugustes piirides tsentralisatsioon wõimalik on. Igat administratsioonilist liialdust on waja halastamata kõrwaldada; kõik Fraktshejewilised jäänused, olgugi „nõukogulised“, isegi „kommunistilised“, on waja walgeni kuumaks aetud rauaga wälja põletada. Sellest waatepunktist wälja minnes on tarwilik rahwuslistes wabariikides tublit sõjawäe aparadi puhastamist ette wõtta ja minema kihutada. Shtshedrini aegseid tashkentlasi ja nende waimlisi järeltulijaid. Sõjawäe administraatorid, kommissarid, komanderid, kes rahwuslistes küsimustes kuritahtlikult on talitanud, tulewad, selle järele kui nende asi awa-

likus kohtus läbi harutatud, punawäest hundi passiga mine-
 ma kihutada. Meie sõjawägi on suur rewolutsiooni kool.
 Tema peab ka rahvuslikes küsimuses kooliks saama. Teiste
 sõnadega, tema peab päew päewalt õpetama, kuidas mit-
 mesuguste rahwaste tööliste klassid ühisel jõul, ilma kok-
 kupõrkamisteta peawad sotsialismi hoonet ehitama. Meie
 wõimalikud waenlased on tehnikas meist tugewamad. Seda
 kapitalistlist eesõigust wõiwad nad weel aastate wiisi alal
 hoida (kui nende eluiga ülepää aastaid kestab). Meie
 aga, nagu warem juba tähendasime, teeme omalt poolt kõik
 selleks, et seda wahet wähenadata. Kui tähtis ka masin
 poleks, annab wiimase kaalu ikkagi inimene, kes seda masi-
 nat ehitab ja juhib. Selles asjas on aga ülekaal lõpu-
 likult ja kindlasti meie pool. Meie oleme juba oma sõjawäge
 territoriaal rahwamiilitsa pääle üle wiima hakanud. Töölistest,
 kes pole mitte sunnitud wabrikutes tööd katkestama, talupoe-
 gadest, kes wahetpidamata wõiksid põldu harida, hakkame
 meie diwiise ehitama, kes wõiksid oma töö juurest kokku tulla
 ja alaliste wägedega külg külje wastu lahingut pidada. Kaks
 aastat tagasi ei wõinud meie weel selle katse pääle üle minna.
 Praegu astume meie selle küsimuse juure täieliku poliitilise
 kindlustusega ega pigista mitte silmi kinni nende raskuste
 juures, mis ees seisawad. Kahe — kolme aasta pärast omanda-
 wad meie rahwamiilitsa katsed wäljapaistwama ja, wõib olla,
 ka otsustawama koha riigikaitses. Suurematest Euroopa kapi-
 talistlikkudest riikidest ei julge keegi seda sammu astuda, sest
 et walitsew klass riskeeriks sellega sõjawäge korraldada nende
 eneste wastu, ja weel wähem otsustawad kodanlased selle
 pääle kahe — kolme — wiie aasta pärast üle minna, sest et klassi-
 lised wastolud kodanlikes ilmas ikka enam ja enam aset
 wõtawad.

Meie aga läheme ikka ja ikka tugewamaks. See ongi
 põhjuseks, mis pärast meie tulewikku julge pilguga waatame.
 Sõjawägi seisab koos inimesest ja masinast. Masinate poolst
 on meie waenlased tugewamad, inimeste poolst oleme aga
 tugewamad meie, — ja wiimases arwete tegemises annab
 otsuse ikka inimene“.

VI.

Tulewiku sõjariist.

„Enne suurt imperialistlist tapmist — ütleb Trotski — oli
 lennuasjandus alles esimeste katsete perioodis, kus ainult näite-

lisi lende toimetati. Lennuasjanduse suurem ajajärk langeb sõjaaastate pääle. Sõja lõpul jõuab lennuasjandus oma hiilge ajajärku. Võib öelda, et viimane sõda lõi lennuasjanduse, kuid ei jõudnud teda veel kasutada. Kui praeguse lennuasjandusega uuesti 1914 a. juulist pääle hakataks, oleks terve sõjaoperatsioonide käik hoopis teine. Ses mõttes on lendmasin täiesti tulewiku sõjariist. Asi ei seisa mitte üksi selles. Majandusline ja kultuuriline õhuasjanduse töö hakkab alles seiguma. Juba nüüd on nende eelmärkide järele näha, et lennuasjandusel kultuuriliselt suur tähtsus on, kuid praktilised küsimused seisawad ees. Aeroplaanide tüübid muutuwad alataso Marksi sõnade järele „wananewad lendmasinad“ palju rutemini kui laewad, lokomotiiwid ehk autod: see näitab, et lennutehnika lapsekingadest veel wälja pole jõudnud. Lendmasin pole veel oma ülesannete ja tehniliste abinõude suhtes seda kokkukõla, seda sisemise mehhanismi tasakaalu kätte saanud, mis igale masinale teatawaks ajaks tema olemasolu kindlustab. Läbiwiidaw „ideaalne“ masina tüüp, nagu seda tehnika ajalugu näitab, walitseb despootiliselt ülesleidjate pääle, muudatused ja täiendused puutuwad kõrwalisi asju ainult seni, kuni mõni uus kõrwalise tähtsusega ülesleidis lööb ühehoobiga kõik tasakaalust wälja. Lendmasin on tulewiku sõjariist ka ses mõttes, et ideaalne lennuki tüüp veel ees on. Meie tehniliselt ja majandusliselt mahajäänud riigile pole see mitte miinus, waid pluss: sest kui õigel ajal hakkame asjast kinni, arwesse wõttes, et meil kõik sotsiaalse tsentraliseeritud riigi eesõigused kasutada, siis wõime oma mahajäämist lennuasjanduses palju rutem parandada, kui mõnel muul alal. Kergete ja raskete autode tarwis on häid teid waja, missuguseid meil tõesti wähe. Õhuteed pole meil aga Ameerika omadest sugugi halwemad, kasuta ainult. Pole tarwis aga täiesti lõpetatud tagajärgi wäljast ootama jääda. Tarwis meil endil kohe tööle hakata: waja lennukid kodus ehitama hakata, neid täiendada, meie kliimale ja tingimustele kohastada, iseseiswalt läbi töötada tehnilised, lahingu ja transpordi kogemused, mis terwes ilmas seni saawutatud, tarwis wälja walida tugew inimmaterjaal, teda õpetada ja kaswatada, ühe sõnaga — kindlustada alalist loomingut lennuasjanduses terwes tema ulatuses.

Enne aga kui pilwedesse tõusta, peab lennuasjandus tihedalt maad, s. o. laiemaid masse puutama. Seks otstarbekas korraldatakse meil õhuasjanduse nädal. On waja, et nii linnakui maatõuline tuleks lennukile lähemale, waataks ta järele, mõistaks teda ning näeks temas tulewiku sõjariista, enda sõjariista, muidu kas warem wõi hiljem pöörataks lendmasin tema

enda wastu. Lennuk on uus sõjariist ja see uudis kaalub sõjategewuses palju. Teada on, et inglased lendmasinaid palju tarwitawad ka ilma jalgwäeta oma asumaades Aσίας ja Afrikas mässude sumbutamiseks. Lendmasin, kui psüühilise terrori sõjariist, täidab härrade orjapidajate tarwidusi weel enne kui ta oma lahingulisi omadusi suudab näidata.

Meie oskamatute sõjawägede wastu tarwitasid inglased samuti suure eduga lennukid ja ajasid mõnikord nende abil suured jalgwäe osad laiali. Mispärast? Sellepärast, et punawäelane ei tunnud aeroplaani, tema tegewuse piire ega ta omadusi. Fordi kerge auto on ju kõige süütum asi, kui aga tema äkki suure mürinaga küla laadaplatsile sõidaks, sattuksid külameeste setukad kohe hirmu pärast paanikasse, kuna Londoni ja isegi Moskwa tänawal hobune autot nähes kõrwagi ei liiguta. Et sõjaajal waenlase lendmasin mitte asjata müstilist hirmu ja paanikat meie sõjawäes ei sünnitaks, selleks peame oma sõjawäge juba rahuajal selle wastu kaswatama. Aeroplaaniga harjumine peab meie sõjawäes täiesti läbi minema, iga punawäelane, jalgwäe supikeetja ligi arwatud, peab seda aparati tundma. Seda enam peab aga iga sõjawäe ülem rooremast wanemani lendmasinat hästi tundma õppima, et ta sõjas täpselt teaks, mis sellelt oodata ja nõuda võib ja mis mitte. Kahjuks näinud pole ma seda alati.

Sõja teoreetikud waidlewad palju selle üle, missugune koht tuleb anda lennuwäele riigikaitse mehhanismis: kas on ta abiwäeliik, või omandab ta maa- ja merewäega ühesugused õigused. Abstraktselt seda küsimust meie ei või wõtta. Kõik oleneb sellest, kuiwõrd lennuasjandus areneb ja missuguse koha meie temale kaitsewäes anname. Ka arwuline suurus tähendab siin omadust. Lennuwägi algab oma karjääri abiwäeliigina, kuid järjest arenedes, õppides kombineeritud abinõudega tegutsema, on temal püüd maa- ja mere- kui põhiwägedest lahti öelda ja endale õhus wiimastega üheõiguslise koha wõita. Ta seab endale üles juba iseseiswad ülesanded saada õhuriiigi walitsejaks. Inglismaal on lennuasjanduse jaoks omaette ministeerium. See on ka arusaadaw, — lendmasin ähwardab ligipääsematule saarte riigile, keda kõikwõimne merewägi kaitseb, surmahoopi anda. Iseasi on nõukogude Wenega. Meie määratu suur maa-ala teeb meid lendmasinale palju vähem kättesaadawaks kui Inglismaa.

Lennuasjandus on imperialismi järjest kaswawa tähtsusega sõjariist. Meie ehitame sotsialistilise lennuasjanduse. Imperialism pole weel seda mõtet jätnud, et meid asumaaks muuta,

sellepärast ehitame endale lennuwäe, kes meie wabadust kaitsta aitab ja, wõib olla, asumaadele nende iseseiswuse tagasi annab. Ehitame enestele töötawate klasside ja rõhutute lennuwäe, majanduslisteks, kultuurilisteks ja sõjalisteks vajadusteks. Peame meeles, et lennuasjandus pole lõbuasi, waid väga tähtis tehniline tegur sõjas — suur tulewiku sõjariist. Lennuasjanduse ülesehitamise tööd ei pea meie mitte ainult energiliselt ja üksmeelselt, waid ka kawakindlalt toimetama, järjest kaswawat masside huwi ja ennastsalgawat abi lennuasjandusega sidudes. Sõjawäe walitsus ei jää siin mitte üksinda. Temaga külg külje kõrwal töötab „Lennusõprade selts“ ja „Wabatahtlik lennuvägi.“ See kolmikühendus kaswab ja kõweneb. Õhulennu nädal seob teda laiemate massidega ja awab — me ei kahtle selles — uue, palju hiilgawama päätüki nõukogude lennuasjanduse ajaloos.“

Sõjawäeline käsk ja selle täitmine.

Paljude sulest on ilmunud kirjutusi distsipliini ja distsiplinaar-wahekordade kohta, kuid need kirjutused on käsitletud pääasjalikult distsipliini ajaloolist arenemist, küsimuse teoreetilist külge täiesti puudutamata jättes distsipliini juriidilisest seisukohast, s. o. seisukohast, mis oleks rajatud sõja-kriminaalõiguse printsiibile.

Mis on distsipliin ja milles ta väljendub, on kõigis warimates kirjutustes täpselt püütud ära määrata ja ta on ka igale wanemale sõjawäelasele enam-wähem selge. Seepärast sellest siin rohkem kõnelda ei maksa, ehk seda küll käesolewa kirjutuse täielikuks mõistmiseks waja oleks. Kuid see wiiks liiga pikale.

Sõjawäe distsipliin on, määrab prof. Kusmin-Karawajew, wäeülemate ja alluwate wastastikku wahekorda määrawate tingimuste ühendus. Distsipliini olu seisab tingimuste täitmisel, mille pääle toetuwad wäeülemate ja alluwate wastastikused wahekorrad.

Sõjawäe distsipliin seisab sõjaseadustes ettekirjutatud määruste waljus ja täpsel täitmisel.

Need oleksid põhilused, mis ära määrawad distsipliini mõiste, tema olu ja väljenduse. Kõige tähtsam, mida juriidiliselt seisukohalt lähemalt tuleks waadata, on distsiplinaar-wahekordade sisu. Mitte harwa ei tule wäeosades ette arusaamatusi, mis tekkinud on just distsiplinaar-wahekordade walesti arusaamisest. Kui tähtsamat nendest wõiks nimetada juhtumist 6. jal. rügemendi ülema kol. Schmidt ja 3. diwiisi ülema kindralmajor Tõnisoni wahel. Wiimane lugu lõppes kohtuga ilma et see konflikt küsimust selgitawat lahendust

kohtu poolt oleks saanud. Sõjaringkonnakohus ja Riigikohus jäid selles seaduse seletamises kumbki täiesti iseseiswale seisukohale. Samuti jäi ise seisukohale ses juhtumises awalik arwamine („Õigus“ nr. 2 ja 4, 1923 a.).

Distsiplinaar-wahékord saabub ülemate ja alluwate, ku niisuguste, õiguste ja kohuste ühtimisest. Oma iseloomu poolest erinewad ülemate ja alluwate õigused ja kohused oluliselt täiesti. Alluwa kohused saab ära määrata täiesti selgelt ja täpselt, kuna ülemuse kohuseid kindlalt ära määrata wõimata.

Sõjawägi seisab koos isikutest, kes järgnewalt alluwad üksteisele. Alates reamehest, allub see oma jaoülemale, wiimane rühmaülemale ja nõnda edasi, sääljuures ühel alluwal sõjawäelasel ei ole kahte ülemat, kes oleks ühesuguse wõimuga warustatud. Järgmise astme ülemuse wõim katab juba täielikult tema järgmise alama astme ülemuse wõimu. Alluwuse korra loob sõjawäelise distsipliini nõue. Selleks, et distsipliini sisendada ja tagajärjekalt walwata käskude täitmise järele, ei jätku ühe inimese jõust. Üks inimene suudaks walwata ainult mõne inimese tegewuse järele. Selle tõttu jaguneb ka wõim, mis koondatud ühe isiku juhatusse alla, järkjärgulisesse astmetesse, mis järgnewalt üksteisele alluwad. Nõnda jaotatakse wõim, mis ühele üldisele sõjawäe juhatajale antud, astmeliste ülemuste wahel ära, kusjuures iga alamale minewaste ülemale otsekohe allub ja iga aste kindlaksmääratud wõimuga warustatakse. Niisuguse wõimu jaotuse korral tekib sõjawäes olukord, et kõik astmed peawad töötama ainult wahetu ülemuse astme juhatusse järele. Iga käsku, iga juhatusi antakse sõjawäes ülevalt poolt alla poole, ilma et nad kuidagi wiisi ühtegi astet alluwuse wõi komando korras, nagu seda korda nimetatakse, mööduksid. Sama wariatsioon kordub ka kõigis läbikäimistes altpoolt ülespoole. Nõnda nõuab alluwus, et kõigis läbikäimistes ükski aste teisest ei mööduks, ei ülevalt alla, ega ümberpöördu — alt ülesse. Sõjawäele, mis sarnasele alluwuse korrale rajatud, saaks täiesti saatuslikuks juhtumus, kus mõnesugune käsk antaks ilma komando järjekorda pidamata. Iga astme ülemus on kõrgema wõimu käskude teostaja. Kui niisugune, juhib ta alluwate tegewust, käsutab neid j. n. e. Selle tõttu on ta warustatud õigusega kāske anda. See on tema pää põhiõigustest. Sellele wastaw alluwa põhikohustus on sõnakuulmine, s. o. oma tahtmise alistamine ülema tahtmisele. Siit näeme, et alluwus ei seis mitte ainult selles, et wahékordi ülema nimetatud astmete kaudu pidada, waid ta seisab ka sõnakuulmises. Sõnakuulmise

kohustus nõuab alluvalt ülemuse käskude täpset ja vastuwaid-
lemaža täitmist; sellega saab ülemuse käsk alluvalle kohustus-
likuks ja sunduslikuks. Järelikult seisab alluwuse olu täpses
ja tõrkumata ülemuse käsu täitmises. Lugupidamine käsutäit-
misest ja sellega ka lugupidamine ülemusest kohustab kõiki
sõjawäeläsi wälja heitma endast kalduwusi tõrkumisele ja vastu-
hakkamisele. Et wiimased nähtused pinda ei leiaks sõjawäes,
mis distsipliini (ilma milleta sõjawägi oleks mõttetu) ja seega
ka terve sõjawäe organisatsiooni häwitaks, on kõrgem riigi-
wõim eksijate vastu walinud eriti rasked karistuse abinõud,
mis sõjaajal isegi surmanuhtluseri tõusewad.

Ülem ja alluw, kui distsiplinaar- wahekorra subjektid,
peawad endi wahel looma seisukorra, mis täielist wastastikust
usaldust wõimaldab. Alluw ei pea nägema oma ülemuses
waenlast, kes temale otstarbeuid sundusi pääle paneb, wõi
teda terroriseerib. Ülem, ükskõik missugune, on, nagu eel-
pool nimetatud, kõrgema riigiwõimu käskude elluwiija ja täi-
dab tema korraldusi. Selle tõttu ei ole tema käsud absoluut-
sed, waid ulatawad ainult teatawa piirini. Seepärast ei pea
mõtlemä, et ülemus tihti käsutab ainult enda huwides: wäe-
osi on mitmesuguseid, nii mitmesuguseid, kui nende üle-
maid: ühes wäeosas pannakse rohkem rõhku hoolsuse, korra-
likkuse ja põhjalikkuse pääle; teises wäeosas on selle vastu
sõdurid lohakalt riides, õppused huwitud ja elatud; kasarmu
sisemine kord jätab palju soowida. See nähtus näitab, et
sellel ülemusel ei ole neid omadusi, mis esimesel. Et aga
neid wäliseid häa wäeosa tundemärke saawutada, tuleb allu-
watel ülema korraldusel wõi käsutusel ennast rohkem pingu-
tada. Neid pingutusi pannakse alluwate poolt tihti ülemuse
arwele, kes üleliia nõudlik ja sellega ka halb ja lugupidamise
wääritu olla. Ainult wäheused alluwad saawad sellest teisiti aru.
Näiteks wõiks tuua lookese ilmasõjast. Lahingute ajal Riia
operatsiooni juures oli misugune kompanii, kes oma üle-
musest — kompanii ülemast — seepärast wäga lugu pidas, et see
wähendalik oli. Segaduses oli ülemus wõimetu waenlase poolt
ümberhaaramist kõrwaldama. Mis tegi aga kompanii? Et
mitte wangi langeda, asusid kõik noorema ohwitseri juhatuse
alla, kes paljunõudlik oli ja seepärast halwas kuulsuses. See
oli küll juba ajal, mil ülemuste walimisele asuti, kuid lugu on
iseenesest wäga iseloomustaw. Kas ei olnud tol ajal, kui rewo-
lutsiooni waim wene wäes laialt maad oli wõtnud, küllalt juhtu-
misi, kus ülemust, keda hädaohuta ajal ei tahetud tunnustada,
iga wähehädaohu puhul käskima ja juhatama sunniti,
seega temale täiesti alistuti. Tähendab, mida hädaohulikum

moment, seda kõwemat distsipliini otsib inimene instinktiivselt. Hädaohtlikkudel momentidel, mille wastuwõtmiseks sõjawäge kaswatatakse, on kõige nõutawam mõtte ja tahtewõime ühtlustamine, ja iga sõjawäelane peab end arendama juhi tahtmisele alistuma. Pidades meie sõdurit intellektuaalselt küllalt arenenuks, arwan, et see asjaolu peaks temale veel rohkem arusaadaw olema. Ülem selle wastu peab aga alluwate lugupidamist wõitma.

Tähtsam tegur lugupidamise wõitmises on ülemuse autoriteet. Ülem, kes oma alluwate hulgas ei oska isiklikku autoriteeti luua, ei kõlba ülemuseks. Autoriteedi loomiseks ei aita kaasa wõimu mittenäitamine, waid see on tingitud ülemuse isiklikkudest, waimlistest ja moraalistest omadustest. Hääd omadused, mis wäärilist hindamist alluwate seas suudawad leida, loowad kõige püsiwama autoriteedi.

Edasi lähme küsimuse juurde, mis on ülema juriidiline mõiste. Olles kõrgema riigiwõimu käskude teostaja, on ülemal õigus käsutada. Sellest käsutamise õigusest saabub sundimise õigus. Olles aga õigustatud teist sundima, peab tal ka wastutus olema nende eest, kelle pääle ta sundust wõib laiendada.

Teoreetik Kusmin Karawajew määrab ära ülema mõiste järgmiste oluliste tundemärkide abil: 1) käsutamise õigus; 2) karistamise õigus ja 3) wastutawus alluwate eest. Nende kolme tundemärgi puudusel ülemuse ja alluwa wahekorda olla ei saa. Mõistest „ülem“ ja „alam“ tuleb waljult eraldada mõiste „wanem“ ja „noorem“. Alluwuse suhted wõiwad olla ainult isikute wahel, kes seisawad alluwuse redelis. Isikud, kes asuwad väljaspool seda redelit, alluwuse wahekorras olla ei wõi, järelikult ei wõi olla wastastikku ülem ja alluw. Sõjawäeline organisatsioon on kui ring, mille tsentrist läheb välja teatud huik raadiusi. Kui meie kõik raadiused kujutame redelitena, siis saame terve rea neid, mille astmed tsentrist ringini ulatawad. Iga redeli pääl, ringi poolt tsentrisse minnes, tõuseb ülemate rida, mis üksteisele alluwad, ehk ümberpöörduvalt, tsentrist välja tulles allub iga järgmine aste kõrgemale. Kui nüüd kahe niisuguse ettekujutatud redeli pääl seisawad mitmesugustel astmetel isikud, siis nimetatakse seda, kes tsentrile lähemal astmel, — „wanemaks“, kes kaugemal — „nooremaks“. Oluliseks väliseks „wanema“ ja „noorema“ tundemärgiks on enamal jaol juhtumistel aukraad. Wanem noorema suhtes ülemaks ei loeta, ning selle tõttu ei saa ta omada neid õigusi mis ülemal. Distsiplinaar-määrustiku art. 54 on selle kohta öeldud, et wanemal aukraad ei ole õigust nooremat distsiiplinaarselt karistada, kui wiimane temale ei allu. Nii puuduwad

„wanemal“ täiesti need teoreetilised tundemärgid, mis ülema mõiste kindlaks määravad. „Wanemat“ „nooremast“ eraldab sõja kriminaalõigus kui rohkem kogenud isikut, kellel pikem teenistusaeg seljataga ja kes seepärast teise redeli pääl tsentrile ligemal seisab. Wiimaste asjaolude jõul piirdub sõjawäes „wanema“ ja „noorema“ wahekord distsipliini raamides ainult teatawa lugupidamise awaldusega alamalt ülespoole. Ehk küll wahekord wiimaste wahel järsku erineb distsipliini wahekorrast ülemuse ja alluwa wahel, kuid distsiplinaar-wahekorra põhimõte jääb alale.

Sõna „käsu“ juriidilise mõiste ja kindlate tundemärkide äramääramine ei ole raske, kuigi selle kohta mitmesugustes teaduste wooludes mitmesugused arwamised on. Ka kuulsate sõjawäe juristide seas tulewad selle sõna mõiste kohta suuremad lahkuminekid esile. Mis mõistame meie sõna „käsu“, eriti „sõjawäe käsu“ all? Tuntud prof. Kusmin-Karawajew defineerib omas õpperaamatus seda mõistet järgmiselt: „Sõjawäeline käsk on alluwa poole pööratud täitmisesunduslik ülema nõue“. — Niisugune definitsioon määrab juba ette ära käsu sunduslikkuse, ehk küll teatawasti osa ülema käske, mis ilmsi kuriteolised, alluwa poolt täitmata peawad jääma. Sellele definitsioonile waidleb ägedasti wastu S. A. Drutskoi, samadel motiividel, mis ülemal tähendatud, ja lisab juurde, et ülema nõue, kui ta on kuriteoline ja sellega mitte täidetaw, ei wõi olla sõjawäeline käsk. Käsu defineerimist Calkeri järele, mis järgmiselt käib: „Sõjawäeline käsk on isiku tahtmise wäljendus, mis on pööratud isiku poole, kes kohustatud alistuma, wiimase poolt mingisuguse teo kordasaatmiseks wõi teo ärahoidmiseks“, peab Drutskoi täpsemaks, ehk see küll oma redaktsiooni poolest keerulisem ning rohkem arendamist ja seletamist nõuab. W. D. Kusmin-Karawajew jääb uuematest teoreetikutest oma waadete poolest palju maha. Uuema aja teoreetikud, kes arwesse wõtnud muutunud olusid, kõiki sotsiaalseid wahekordi ja Lääne-Euroopa kultuuri arendamist Wene-maal, on omi waateid ka wastawalt muutnud. Selle tõttu tuleb wanema ja uuema teooria wahel suuremaid lahkuminekuid.

Ka tegelikult on see nii. Need teoreetikud, kes wene distsipliinile, mitte selle sõna juriidilises, waid praktilises mõttes aluse panid ja seda teooriat arendasid, ei kõlbaks omi õpetusi meie rahwawäes jagama. Wene sõjawägi oli täiesti wastand meie rahwawäele. Esimese distsipliin oli loodud rusikaõigusele ja ebateadlikule alistusele; sõduri õigus maksis ainult nii palju, kui see ülemuse waadetega kokku käis. Teadlik alistus ülemusele, kes ainult kõrgema juhi tahtmisi ja käske wõis nõuda, puudus täiesti. Kes wene sõjawäe olusid tundis, teab,

missugune distsipliini määrav waimline õhkkond sääl walitses kuni rewolutsioonini. Seadused ja õigused olid sõdurile kättesaamata. Sõdur teadis neist ainult niipalju, kui allohvitser auandmisest ja mõnest sarnasest asjast õppetunni ajal talle pähe jõudis tuupida. Teadlik alistus on see tegur, mis demokraatliku wabariigi rahwawäe distsipliini kõwendab.

• Sõjawäeline käsk, kui alistuwuse objekt, erineb täiesti muudest oma tahtmise teisele päälepanemise abinõudest, nagu palwest, kohusest jne.; käsk, kui niisugune, tuletab alluwale, kellele ta awaldatud, alati meelde alistuwuse kohuseid.

Käsuandmise, kui ülema õiguse, kohta toon niisuguse põhjenduse. — Sõjawäge võib walitseda ainult kõrgema riigiwõimu tahtmise järele, ükskõik milles see väljendub, asutuses või isikus, aga iga sõjawäelane peab alluma sellele tahtmisele ning oma tegewust juhtima ses suunas, et saawutada eesmärki, mida nõuab kõrgem võim oma käskudes ehk seadustes. Nõnda peab käsk olema niisugune, milles teostub wäe kõrgema juhi autoriteetlik tahtmine, ning ülemal on õigus käske anda ainult sel põhjusel, et tema teostab kõrgema juhi nõudeid. Käsk, mida ülem alluwale awaldab, peab sisaldama kohustawuse tingimusi:

- 1) ta peab oma sisu poolest teenistuse kohta käima, s. o. teenistuse wahekordade aladesse kuuluma ja
- 2) ei tohi mitte wastolus olla kõrgema juhi abstraktsete nõudmistega, s. o. seadusega.

Need kaks tundemärki määravad ära käsu seaduslikkuse. Käsk, mis ei ole antud nende kahe tundemärgi alusel, s. o. mis mitte ei ole teenistuse alal antud, kui ka käsk, mis on seaduse wastane, ei ole mitte niisugune nõue, mis alluwale kohustaw oleks.

See on käsk sisuliselt. Wormiliselt peab käsk wastama kolmele tingimusele:

- 1) ta peab ülema poolt antud olema,
- 2) ta peab olema alluwa poole pöördud ja
- 3) peab sisaldama nõudmist, mida alluw kohustatud on täitma (Kusmin-Karawajew).

Kaks esimest tingimust on küllalt selged. Juurde lisada jääks ainult käsu wormi kohta. Käsk võib antud saada ükskõik missugusel teel, kuid käsu saaja peab teadma, et see ülema poolt tuleb. Selle tõttu võib käsk olla kirjalik, suusõnaline, wiimaks ka sümboolne. Käsk võib antud saada selle saajale kas wahetult ehk kolmanda isiku kaudu; võib olla ka komando, signaali jne. näol.

Käsk peab antama isikule, käesolewal momendil ülemale allu, kas alaliselt ehk ajuti. Käsku võib ülem anda mitte ühele isikule korraga, vaid tervele rühmale, kompaniile, üksikule grupile jne., kuid ainult teatawal konkreetisel olukorral.

Ülemaks loetakse kõik rahwawäe ohwitserid allohwitseride ja reameeste suhtes ja oma kompanii allohwitserid reameeste suhtes, ütleb distsiplinaar-määrustik, ning nende käsud, mis wastawad eelpool toodud nõuetele, on igal juhtumisel sunduslikud. Nõnda võib iga ohwitser, kui ta purjus sõdurit tänawal näeb, esimest wastutulewat sõdurit käskida teda pääwahti toimetada; selle käsu mittetäitjat karistab seadus kui iga muu käsu mittetäitmise eest.

Missugune käsk on täitmise-sunduslik ja missugune mitte?

Sisuliselt peab käsk sisaldama kahte iseloomustawat tundemärki, mis eelpool nimetatud: peab olema teenistusaline ja ei tohi wastolus olla kõrgema juhi abstraktsete nõudmistega. Sõjawäelane ei allu mitte ülema isiklikule tahtmisele, waid kõrgema juhi tahtmisele, mis awaldub ülema läbi. Sundimine alistuma oma isiklikule tahtmisele on seadusewastane, ja sellega on ka käsk, mis antud selles mõttes, seadusewastane. J. A. Drutskoi määrab kindlaks tundemärgid, mille järele seadusewastast käsku seaduslikust eraldada; need on: eesmärk, abinõud ja aeg. Kui käsus äratähendatud eesmärk, selle saawutamise aeg ja abinõu wastawad wastawatele kõrgema juhi tahtmise elementidele, siis on käsk seaduslik ja käsu täitmatu kuriteoline; kui aga need kõik üheskoos ehk üksikult ei wasta nendele elementidele, siis on käsk ja alistumine sellele käsule kuriteoline. Need ülesseatud tundemärgid kergendawad märksa mõlemate tsiteeritud käskude üksteisest eraldamist. Raskuspunkt käsu seaduslikkuse küsimuses seisab eesmärgis, mida ülem tahab alluwa tegewusega saawutada. Oma sisu järele täiesti seaduslik käsk võib olla kuriteoline, kui ülem alluwa tegewuse läbi tahab kuritahtlikku kawatsust teostada. Käsus hoidub kuritahtlik iseloom ka siis, kui eesmärk seadusewastane ei ole, waid isegi tarwilik, kuid selle saawutamiseks nõutakse keelatud abinõude tarwitamist, ehk selle toimetamist keelatud ajal.

I. Käsk, mis antud ülema poolt kindlustatud punktilt wägesid tõmmata pahemale ehk paremale poole, olles sisu poolest täiesti seaduslik, saab kuriteoliseks, kui ülem selle manööwriga tahab waenlase sõjalist tegewust kergendada. Siin saab seaduslik käsk kuriteolise tähenduse ülema kuriteolise eesmärgi tõttu.

II. Käsu seaduslikkus võib oleneda käsus ettekirjutatud abinõude seaduslikkusest. Näiteks, ülem annab käsu waenlase seisukoha ümberhaaramiseks läbi marssida erapooletu riigi territooriumist; ehk rahuaja tingimustes rügemendi ülem annab käsu hobusemoona kohalikkude talumeeste käest kes nõus müüma ei ole, wägiwaldselt wõtta. Nimetatud juhtumistel on käsu eesmärk seaduslik, kuid abinõu kuriteoline.

Eesmärgi ja abinõu seaduslikkuse juures võib käsk olla kuriteoline, kui selle eesmärgi saawutamise kaesolewal silmalpilgul oli keelatud.

Ülemuse käsk wiina tuua ei ole seadusewastane, kuid selleks saab ta siis, kui ülem enese ja alluwa karaulis olles seda teha käsib. Seaduslik on käsk sõjaajal ehitust, mis sõja tegewust takistab, maha lõhkuda, kuid rahuajal on niisugune käsk seadusewastane.

Nii näeme, et ilmsi kuriteoliste käskude kõrwal võib olla terve rida käske, mille täitmisest peab loobuma, mis aga oma sisu poolest täiesti seaduslikud, kuid ripuwad täiesti eesmärgist, abinõust ja ajast, mille läbi nad kuriteoliseks wõiwad saada.

Raskem, kui kuriteolise ja seadusliku käsu wahel waheteha, on seda teha teenistuslise ja mitteteenuslise käsu wahel.

Distsiplinaar-wahekord sõjawäes juurdub nõnda sügawale, et peaaegu wõimata on a priori kindlaks teha piiri, kus lõpetawad teenustuslised ja algawad mitteteenuslised wahekorrad, kuid iga eraldi juhtumise puhul võib seda teha kergesti.

Kuidas hoiduda kuriteolise käsu täitmisest?

Selle kohta on sisemäärustikus § 6 märkuses I öeldud: „Kui alluw saab aru, et temale antud käsk kuriteoline on, siis kannab ta sellest wiibimata järgmisele ülemale alluwuse korras, aga kui ta saadud käsu arwab seadusewastase wõi kahjuliku olewat, siis kannab ta ette sellest ülemale, kes käsu andis, kui aga antud käsk korratakse, siis täidab ta selle tõrkumata.

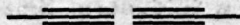
Kõigi kuriteoliste ja kahjulikkude käskude kohta on nimetatud määrus põhjapanewa tähtsusega. See annab wõimaluse kontroleerida antud käsku.

Meil on tegelikus elus selle kontroleerimise õiguse tõttu wale waated tekkinud ja nimelt, nagu wõiks alluw iga käsku, mis ta enese arwates seadusewastaseks peab, ignoreerida ja seda kordamiseks ette kanda. Niisugust waadet selle kohta elustas Riigikohtu otsus kolonel Schmidt'i asjas, mis täiesti

ebaloomulik sõjawäes. Mis sünniks siis, kui lahingu ajal iga lahingüksuse juhataja hakkaks ülemalt poolt saadud käske arutama ja neid kordamiseks ette kandma. Kas ei juhtu sagedasti, et mõnesuguse operatsiooni ajal ülemuse käsk paistab täiesti lahkkelis olevat käsu saaja ettekujutustega operatsiooni käigust. Kuid pääle selle täitmist ja üldise eesmärgi saavutamist sai selle käsu mõte täiesti selgeks.

Sellega lepime kõik, et distsipliin ei seisa mitte selles, et ülemuse käsku automaatselt, ilma sellest aru saamata peab täitma, kuid lubaandmine igat ülema käsku arutada läheb kaugelt lahku igasugusest distsipliini põhimõttest.

Prantsuse sõduri toidunorm ilma- sõja kestwusel.

Rahuajal sõjakorraks ettemääratud toidunormi käsitasid prantslased ainult ilmasõja algul. Möödunud ilmasõja kestwusel muudeti toidunormi sõjapidamisest tingitud olukordade sunnil mitu korda. Sellepärast vaatleme selgema pildi saamiseks toidunormi kahes osas: 1) sõjaaegne toidunorm ilmasõja algusel ja 2) toidunormi muutmised ilmasõja kestwusel.

I. Sõjaaegne toidunorm ilmasõja algusel.

Silmas pidades sõdades endiste sõdade kogemusi ja teaduse nõudeid, töötasid prantslased välja sõjaaegsed toidunormid kolmes liigis:

1) Harilik toidunorm (ration normale). Selle normi järele pidi sündima sõjawägede toitlustamine normaal- ses sõjaolukorras.

2) Suurendatud toidunorm (ration forte). See norm oli määratud peamiselt pääletungimiste ajaks, kus sõjawäel eriti rasketes lahingu, rännaku ehk ilmastiku tingimustes tuleb tegutseda, mis sõdurilt äärmisi jõupingutusi nõuab. Sarnastel olukordadel oli suurendatud toidunormi käsitlemine ainult sel puhul lubatud, kui seda kohalikkude wahendite rohkus ehk juurdewedu soodustasid.

3) Tagawara toiduratsioon (ration de réserve). See norm oli määratud juhtumiseks, kui juurdewedu ega kohalikud wahendid ei suutnud hariliku (seda enam suurendatud) toidunormi andmist kindlustada. Sarnaseks juhuseks pidi iga sõdur alati teatava arwu tagawara ratsioone kaasas kandma.

Harilik ja suurendatud toidunormid koosnesid mõlemad ühenimelistest toiduainetest, eraldudes üksteisest ainult normides ettenähtud ainete rohkuses.

Tagawara ratsioon oli moodustatud teisenimelistest ainetest. Selle normi koosseisu waliti niisugused toiduained, mis

wäikese kaalu ja kogu juures wõimalikult rohkem toitwaid ollusi sisaldawad. Tagawara ratsioonidest olid moodustatud prantsuse sõjawäes sõdur kantaw ja rügemendi wooris weewad puutumata toidutagawarad.

Toidunormide äramääramisel ülaltähendatud kolme liiki mindi wälja teaduslikkude katsete teel kindlaks tehtud toidu põhitüüpidest, missuguseid inimene wajab ühe ehk teise jõupingutusega töötamisel. Allpool näidatud arwulised andmed nende toidutüüpide kohta iseloomustawad inimese poolt äratarwitatud toidu „toitwat jõudu“ ehk „energilist wäärtust“.

Toidu energilise wäärtuse mõttes*) näewad prantslased ette kolme järgmist toidu põhitüüpi:

1) Tööta inimese päewatoit, mida ta oma organismi ülewälpidamiseks wajab. See toit peab sisaldama allpool näidatud arwu toitwaid ollusi, mis omakord annawad järgmise arwu kalooriaid:

munawalget	105 gr.	× 3,68 =	386 kal.
raswa	65 "	× 8,45 =	549 "
süsiwesinikku	420 "	× 3,88 =	1.629 "
<u>Kogusummas . . . . .</u>			2.564 kal.

2) Harilikult töötaja inimese päewatoit:

munawalget	143 gr.	× 3,68 =	526 kal.
raswa	88 "	× 8,45 =	761 "
süsiwesinikku	623 "	× 3,88 =	2.317 "
<u>Kogusummas . . . . .</u>			3.604 kal.

Kuid Nony**) wõtab kalooriate kogusumma ümmarguselt 3725 kal.

3) Äärmise pinewusega ehk kõwa pakase käes töötaja inimese päewatoit:

munawalget	190 gr.	× 3,68 =	700 kal.
raswa	132 "	× 8,45 =	1.142 "
süsiwesinikku	810 "	× 3,88 =	3.143 "
<u>Kogusummas . . . . .</u>			4.985 kal.

Kuid Nony wõtab kalooriate kogusumma ümmarguselt — 5.280 kal.

*) Toidu energilist wäärtust mõõdetakse kalooriate abil. Kalooriate arwu saame kätte, kui toidu koosseisu kuuluwa munawalge, raswa ja süsiwesiniku grammide arwu wastawate alaliste koefitsientide pääle kaswõtame. „Atwater'i“ järele on need koefitsiendid järgmised: munawalge jaoks 3,68, raswa jaoks — 8,45 ja süsiwesiniku jaoks — 3,88.

**) Waata „L'intendance en campagne“ — kokku seadnud Sous-Intendant militaire G. Nony (Paris 1918).

Ilmasõja algul olid prantsuse sõjaväes makswad alljärgewad toidunormid:

1) Harilik toidunorm (ration normale):

Leib	750 gr.	Liha, wärske	400 gr.
ehk poolkuiwatatud leib (pain biscuité)	700 "	ehk liha konserwe	200 "
ehk kuiwikud (pain de guerre)	600 "	Kuiwatatud kaunwili (légumes secs) ehk riis	60 "
Sool	20 "	Seapekk	30 "
Suhkur	21 "	Tubak	15 "
Praetud kohwi	16 "		

Kuiwatatud kaunwiljaks (légumes secs) nimetawad prantselased kuiwatatud kaunwilja teri, kuna neil muu kuiwatatud keeduwili (kartulid, kapsad jne.) „légumes desséchés“ nimega ei tuntud. Neid kahte mõistet ei tohi segada, sest esimesed neist sisaldawad rohkem toitwaid ollusi.

2) Suurendatud toidunorm (ration forte):

Leib	750 gr.	Kuiwatatud kaunwili (légumes secs) ehk riis	100 gr.
ehk poolkuiwatatud leib (pain biscuité)	700 "	Sool	20 "
ehk kuiwikud (pain de guerre)	600 "	Suhkur	32 "
Liha wärske	500 "	Praetud kohwi	24 "
ehk liha konserwides	300 "	Pekk	20 "
		Tubak	15 "

3) Toidu tagawara ratsioon (ration de réserve):

Kuiwikud (pain de guerre)	300 gr.	Kohwi	36 gr.
Liha konserwid	300 "	Suhkur	80 "
Kaunwilja konserwid (potage salé)	50 "	Tubak	15 "
		Põletatud wiin	1/8 ltr.

Kaunwilja konserwid (potage salé) anti ka hariliku ehk suurendatud toidunormi käsitamisel, kui wärske liha asealnenud liha konserwe tarwitati. Neil juhtumistel wäeosadele pekki ja soola ei antud, sest et esimene nendest sisaldus liha konserwides ja teine — kaunwilja konserwides (potage salé).

Toidunormides ettenähtud toiduained anti wäeosadele intendanturist natuuras. Pääle natuuras antawate toiduainete assigneeriti wäeosadele weel iga inimese kohta päewas 22 sentiimi toiduraha, mis kompaniide korraldusse läks. Selle rahaga muretseti kompanii ülema äranägemise järele lisaaineid söögi parandamiseks. Toiduraha päewanormiks olit wõetud toleaja 500 grammi kartulite hind.

Joowastawaid jooke said sõdurid ainult erakordsetel ja äärmistel juhtumistel biwuakkorras paigunemisel, ja nimelt: $\frac{1}{4}$ liitrit marjawiina ehk $\frac{1}{2}$ liitr. õlut wõi jälle $\frac{1}{16}$ liitr. põletatud wiina.

Leib küpsetatakse prantsuse sõjawäes sõelutud jahust, mis- tuures kuni 35% kliisid eraldatakse. Kuni 1908 aastani kõr- waldati jahust sõelumise abil umbes 25% kliisid, kuna 1908 a. alates jahu korralikumalt läbisõeluma hakati, eraldades sellest kuni 35% kliisid. Seesugune uuendus wõimaldas samal aastal leiwa normi 75 grammi wõrra vähendada, üle minnes 750 grammi päält 675 gr. pääle (rahuaegne toidunorm).

Kliide väljasõelumist tuleb väga otstarbekohaseks pidada, arwesse wõttes, et kliid inimese seedimisorganides ära ei seedu.

Leiwa küpsetamiseks tarwitab prantsuse sõjawägi kahte sorti jahu: peenikest (tendre) — 538 gr. 750-grammilise leiwa- annuse jaoks, ehk jämedat (dure) — 500 gr. Tähendatud arwud näitawad, et jäme jahu annab 50% ja peenike umbes 40% juurdeküpsmust.

Poolkuiwatatud leib (pain biscuité) valmistatakse pakse- mast taignast kui harilik leib ja kuiwatatakse teatud määrani. Sarnasel wiisil valmistatud leiwa 700-grammiline annus on toitwam harilikust leiwa annusest (750 gr.). See on iseenesestki arusaadaw — esimese valmistamiseks wõetakse rohkem jahu (555 gr. peenikest ehk 518 gr. jämedat) ja vähem wett. Pool- kuiwatatud leib hoidub rikkiminemata 12—15 päewa, kuid ta on halwema maitsega ja seedub raskemini.

Prantsuse nüüdisaja kuiwik (pain de guerre) on endise kuiwiku (biscuit) järeltulija. Wiimast ei tarwita prantsuse sõja- wägi juba ammust ajast. Nüüdisaja kuiwik valmistatakse kõige paremast nisupüülist, mis kõrgewäärtuslisemate omadus- tega kui leiwaküpsetamiseks tarwitataw peenike jahu. 600-gram- milise kuiwikuratsiooni valmistamiseks wõetakse 600 gr. ni- supüüli, s. o. rohkem, kui 700-grammilise poolkuiwatatud leiwa annuse jaoks (555 gr. peenikest jahu). Sellest wõib järeldada, et kuiwikuratsioon sisaldab rohkem toitwaid ollusi, kui eelnime- tatud leiwa annus. Praegune kuiwik (pain de guerre) on endisest „biscuit“ parem: a) ta on kergem, b) söömise juures tungib temasse hõlpsamini sülg ja maolima ja c) ta liguneb väga ruttu supis. Siin peab tähendama, et prantsuse sõjawäes on wiisiks osa leiba tükikesteks lõigatult suppi segada. Niisugusel kujul tarwitatawat leiba nimetawad nad „pain de soupe“ — supi leiwaks.

Oma toidunormide energilist väärtust (valeur énergétique) hindavad prantslased alljärgnevalt:

1. Härilik toidunorm (ration normale):

Toidunormi koosseisu kuuluvate ainete nimetused	Aine kaal grammides	Aine toitvate olluste koosseis grammides			
		muna- valge	rasw	süsiwesinik	
Leib	750	70	9,50	397	
Liha, wärske kontidega	400	60,92	62	—	
Riis	60	5,13	1,17	44,90	
Suhkur	21	—	—	—	
Kohwi	16	—	—	—	
Pekk	30	0,54	13,43	—	
Sool	20	—	—	—	
Kartulid (toiduraha eest muretsetawad)	500	10,25	0,60	103,45	
Tubak	15	—	—	—	
Toitvate olluste kogusumma:		146,84	86,70	566,35	
Munawalge, raswa ja süsiwesiniku grammide arwu wastawate koefitsientide (3,68; 8,45; 3,88) pääle kaswatades saame kalooriaid		—	540	732	2.200
Kalooriate kogusumma		3.472.			

Märkused: 1. Igas aines sisalduwate toitvate olluste koosseis on wõetud keskmine. Nende tegelik arw on ebaine tegelikkudest omadustest. näiteks: a) leib wõib sisaldada vähemal ehk rohkemal määral wett, mis suurendab ehk vähendab toitvate olluste kaalu; b) liha wõib sisaldada mitmekeselselt konte ja raswa.

2. Kui üksiku aine koosseisu kuuluwate toitwate olluste kaalud kokku arwame, siis selgub, et see summa ei wasta aine kogukaalule; näiteks leib $750 - (70 + 9,5 + 397) = 273,5$. Puudujäägi (käesolewas näites 273,5) moodustawad pääsolt wesi ja mitmesugused mineraalsoolad, missuguseid aine endas sisaldab.

2. Suurendatud toidunorm (ration forte) :

Toidunormi koosseisu kuuluwate ainete nimetused	Ainete kaal grammides	Ainete toitwate olluste kaal grammides		
		muna walge	rasw	süsiwesinik
Leib	750	70	9,50	397
Liha, wärske kontidega	500	76,15	77,50	—
Riis	100	8,55	1,95	74,83
Sool	20	—	—	—
Suhkur	32	—	—	32
Kohwi	24	—	—	—
Pekk	30	0,54	13,43	—
Kartulid (toiduraha eest muretsetawad) . . .	500	10,25	0,60	103,45
Tubak	15	—	—	—
Toitwate olluste kogusumma	—	165,49	102,98	607,28
Munawalge, raswa ja süsiwesiniku grammide arwu wastawate koeffitsientide (3,68; 8,45; 3,88) pääle kaswatades saame kalooriate arwu	—	609	870	2.356

Kalooriate kogusumma : 3.835.

3. Tagawara toiduratsioon (ration de réserve):

Ratsiooni koosseisu kuuluvate ainete nimetused	Aine kaal grammides	Aine toitvate olluste kaal grammides		
		münawalge	rasw	süsiwesinik
Kuiwikud (pain de guerre)	300	31,08	0,30	230,07
Liha konserwid	300	82,80	26,17	—
Kaunwilja konserwid (potage salé)	50	8,27	10,32	22,66
Kohwi	36	—	—	—
Suhkur	80	—	—	80
Tubak	15	—	—	—
Põletatud wiin	1/8ltr.	—	—	—
Toitvate olluste kogusumma	—	122,15	36,79	332,73
Munawalge, raswa ja süsiwesiniku grammide arwu wastawate koeffitsientide (3,68; 8,45; 3,88) pääle kaswatades saame kalooriaid	—	450	309	1.291
Kalooriate kogusumma	—	2050.		

Märkus: Ratsiooni hindamisel on arwesse wõtmata jäetud toiduraha eest ostetawad kartulid (500 gr.), sest et tagawara ratsiooni tarwitamisel puudub enamalt jaolt wõimalus neid kohapääl osta.

(Järgneb).

Kr-m.